

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ГРЕЦЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА ПЕРЕКЛАДУ
КАФЕДРА СЛОВ'ЯНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА ПЕРЕКЛАДУ**

До захисту допустити:

зав. кафедри

«___» _____ 2020 р.

Кваліфікаційна робота

за освітнім ступенем «Магістр» на тему:

**«Проблеми автоматизованого та машинного перекладу (на матеріалі
медіаконтенту)»**

Студентки факультету грецької філології
та перекладу спеціальності «Філологія»
ОПП «Філологія. Переклад (українська,
російська, польська)»

освітнього ступеня «Магістр»

Кокташ Марини Григорівни

Науковий керівник:

Гайдук Неллі Анатоліївна,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри слов'янської філології

та перекладу

Рецензент:

Кандидат філологічних наук, доцент,

зав. кафедри української мови та

слов'янської філології ДВНЗ

«Приазовський державний технічний

університет»

Голі-Оглу Т.В.

Кваліфікаційна робота захищена

з оцінкою _____

Секретар ЕК _____

«___» _____ 2020 р.

МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ГРЕЦЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА ПЕРЕКЛАДУ
КАФЕДРА СЛОВ'ЯНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА ПЕРЕКЛАДУ

Освітній ступінь «Магістр»

Шифр та назва спеціальності 035.03 Філологія. Переклад (українська, російська, польська)

ЗАТВЕРДЖУЮ

В.о. завідувача кафедри

д.філол.н., професор

В.Я. Звиняцьковський

« _____ » _____ 2020 р.

ПЛАН ВИКОНАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Кокташ Марини Григорівни

1. Тема роботи «Проблеми автоматизованого та машинного перекладу (на матеріалі медіаконтенту)», керівник роботи Гайдук Неллі Анатоліївна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри слов'янської філології та перекладу затверджені наказом Маріупольського державного університету від «28» лютого 2020 року № 209.

2. Строк подання студентом роботи _____

3. Вихідні дані до роботи (мета, об'єкт, предмет): **Мета** даного дослідження полягає у систематизації типових помилок, що виникають при автоматичному машинному перекладі, а також в узагальненні проблем, з якими стикаються системи машинного перекладу для досягнення функціонально-прагматичної адекватності. **Об'єктом** дослідження є переклади російською мовою уривків зі стрічок новин сучасних українських інформаційних агентств, виконаних за допомогою СМП «Google Translate», що вивчаються, досліджуються

й оцінюються з урахуванням інформації щодо алгоритмів роботи систем машинного перекладу, їх граматик, словників та внутрішньої побудови.

Предметом дослідження є типові помилки, що виникають при автоматичному перекладі за допомогою СМП до втручання у переклад професійного перекладача.

4. Зміст роботи (перелік питань, які потрібно розробити):

Розділ 1. Історичний розвиток та сучасний стан систем машинного перекладу: роль машинного перекладу в сучасному світі, принципи різноманітних класифікацій СМП, їх лінгвістична типологія, технологія функціонування.

Розділ 2. Медіатекст як базова категорія медіалінгвістики: відмінні риси, складники мови архітекtonіки, призначення, принципи членування медіатекстового континууму та основні особливості перекладу.

Розділ 3. Класифікація та систематизація помилок машинного перекладу: класифікація та систематизація помилок машинного перекладу, лексичні (лексикографічні), граматичні та синтаксичні типи помилок.

5. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1 розділ	Гайдук Н.А, Голі-Оглу Т.В.		
2 розділ	Гайдук Н.А, Голі-Оглу Т.В.		
3 розділ	Гайдук Н.А, Голі-Оглу Т.В.		

6. Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вибір теми роботи та обґрунтування її актуальності	вересень 2019	
2.	Постановка мети та конкретних задач дослідження, складання плану роботи	жовтень 2019	
3.	Визначення об'єкту та предмету дослідження	жовтень 2019	
4.	Вибір методів дослідження	жовтень 2019	
5.	Написання чернетки роботи по розділах та ознайомлення наукового керівника з нею	листопад 2019 – вересень 2020	
6.	Обговорення окремих частин та роботи в цілому з науковим керівником з метою виявлення та усунення недоліків	вересень 2020	
7.	Формулювання висновків та їх оцінка	вересень 2020	
8.	Складання остаточного бібліографічного списку літератури	вересень 2020	
9.	Остаточне оформлення роботи та доповідь її результатів на засіданні кафедри, на якій виконується робота (з наданням супроводжуючих документів: відгук наукового керівника, рецензія)	листопад 2020	
10.	Підготовка до захисту: написання доповіді, підготовка ілюстративного матеріалу	листопад 2020	
11.	Захист кваліфікаційної роботи	грудень 2020	

Студент _____

М.Г. Кокташ

Науковий керівник роботи _____

Н.А. Гайдук

ЗМІСТ

Список умовних скорочень.....	7
Вступ.....	8
Розділ 1. Історичний розвиток та сучасний стан систем машинного перекладу.....	13
1. 1. Роль машинного перекладу в сучасному світі.....	13
1. 2. Історичний розвиток автоматичного та автоматизованого перекладу.....	16
1. 3. Принципи класифікації систем машинного перекладу.....	19
1. 3. 1. Лінгвістична типологія СМП.....	19
1. 3. 2. Підходи до реалізації перекладу системами машинного перекладу....	21
1. 3. 3. І. Б. Штерн про типи систем машинного перекладу.....	30
1. 3. 4. Узагальнена технологія роботи СМП.....	36
1. 4. Лінгвістичний аналіз тексту як обов'язкова стадія процесу МП.....	37
1. 5. Перспективи розвитку машинного перекладу.....	38
Висновки до Розділу 1.....	46
Розділ 2. Медіатекст як базова категорія медіалінгвістики.....	49
2. 1. Феномен медіатексту та його змістове наповнення.....	49
2. 2. Основні принципи членування медіатекстового континууму.....	52
2. 3. Медійний текст як предмет теоретичного дослідження.....	54
2. 4. Складники мови архітектоніки медійного видання.....	59
2. 5. Основні принципи перекладу медіатекстів.....	62
Висновки до Розділу 2.....	69

Розділ 3. Класифікація та систематизація помилок машинного перекладу.....	71
3. 1. Неперекладені слова в тексті перекладу.....	72
3. 2. Лексичні та лексикографічні помилки.....	76
3. 2. 1. Переклад багатозначних слів та омонімів.....	76
3. 2. 2. Спеціальні слова у перекладі СМП.....	80
3. 2. 3. Поелементний переклад стійких сполук.....	82
3. 2. 4. Власні та загальні назви при перекладі за допомогою СМП.....	86
3. 2. 5. Переклад абревіатур та скорочень.....	86
3. 3. Граматичні помилки у машинному перекладі.....	87
3. 4. Синтаксичні помилки у машинному перекладі.....	91
Висновки до Розділу 3.....	92
Висновки.....	94
Література.....	96
Список використаних джерел.....	104

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АП – автоматизований переклад

МК – медіа контент

МП – машинний переклад

ПФС – публіцистичний функціональний стиль

СМП – системи машинного перекладу

ТО – текст оригіналу

ТП – текст перекладу

ВСТУП

XXI століття характеризується бурхливим розвитком інформаційних технологій та неухильним ростом обсягу інформації, що споживається, саме тому перекладацька діяльність на ринку праці стає все більш затребуваною. Як наслідок технічного прогресу – не лише збільшення кількості перекладачів, а й підвищення якості їх освіти, наявність навичок роботи із засобами технічного прогресу, зокрема, системами машинного перекладу (далі – СМП). «Прогресивний розвиток інформаційних і комп'ютерних технологій та безперервне розширення меж інформаційного простору відкривають перед майбутніми фахівцями безмежний океан можливостей, про які людство навіть і не мріяло сімдесят або лише двадцять років тому» [106, с. 233].

Питання використання машинного перекладу у професійній перекладацькій діяльності наразі цікавлять як науковців-лінгвістів, так і виробників програмного забезпечення, оскільки на сьогоднішній день машинний переклад – це цілий спектр прогресивних інформаційних технологій, що швидко розвиваються і мають широке поле застосування. «Із збільшенням об'ємів інформації і вдосконаленням технологій її машинної обробки, ростуть запити щодо швидкості усіх видів перекладу, в тому числі і перекладу художніх творів. В цьому контексті робота над створенням системи машинного перекладу, що могла б ефективно виконувати такі функції, є актуальним завданням прикладної лінгвістики» [78, с. 69].

Саме в умовах бурхливого розвитку науково-технічного та інформаційного прогресу особливо актуальним є пошук шляхів надання максимальної допомоги професійним перекладачам. Повністю замінити людину-перекладача програмами-перекладачами наразі не є можливим, особливо це стосується художнього перекладу. «Переклад художніх творів вимагає від перекладача не тільки знання мови оригіналу і навичок перекладу, а також глибокого рівня фонових знань, вміння працювати зі стилем і абстрактного мислення. На сучасному етапі розвитку науки і техніки всі ці вимоги важко перенести на комп'ютерну програму

або веб-застосунок, що виконує функції системи машинного перекладу. В результаті, машинний переклад у цій сфері не застосовується загалом або застосовується тільки як допоміжний засіб, при цьому основні функції виконує людина-перекладач» [78, с. 69].

Проте виявляється можливим хоча б мінімально автоматизувати процес перекладу, що здійснюється людиною, щоб, з одного боку, максимально полегшити нелегку працю людини-перекладача, а з іншого – зробити цю працю максимально ефективною. Здійснити подібне можна, лише максимально інтегруючи зусилля спеціалістів в галузі кібернетики, програмування, психології та лінгвістики, це, можливо, дозволить створити таку систему машинного перекладу, яка б дозволила отримувати адекватний переклад тексту без втручання людей-перекладачів. Досягнення цієї мети у майбутньому неможливе без ретельного аналізу причин появи типових помилок, що виникають при машинному перекладі, отже, тему дослідження можна вважати **актуальною**.

Об'єктом дослідження є переклади російською мовою уривків зі стрічок новин сучасних українських інформаційних агентств, виконаних за допомогою СМП «Google Translate», що вивчаються, досліджуються й оцінюються з урахуванням інформації щодо алгоритмів роботи систем машинного перекладу, їх граматик, словників та внутрішньої побудови. **Предметом** дослідження є типові помилки, що виникають при автоматичному перекладі за допомогою СМП до втручання у переклад професійного перекладача.

Мета даного дослідження полягає у систематизації типових помилок, що виникають при автоматичному машинному перекладі, а також в узагальненні проблем, з якими стикаються системи машинного перекладу для досягнення функціонально-прагматичної адекватності.

Для досягнення поставленої мети вбачаємо необхідним розв'язання наступних завдань:

- дати визначення поняттям машинного та автоматизованого перекладу, визначити його витоки, традиції та основні підходи до вивчення;
- висвітлити принципи класифікації СМП та їх лінгвістичну типологію;

- розглянути феномен медіатексту та його змістове наповнення;
- окреслити основні функціональні особливості та принципи перекладу медійних текстів;
- класифікувати та систематизувати помилки, що виникають при перекладі за допомогою СМП «Google translate».

Одним із перших ідею створення машини для перекладу запропонував 1933 року винахідник П. П. Петров-Троянський, проте вона не була належно сприйнята науковою спільнотою і практично не реалізувалася. Тому офіційною датою виникнення машинного перекладу вважається 1949 р., коли американський фахівець з дешифровки Уоррен Уївер теоретично обґрунтував можливість створення МП як системи перекодування повідомлення за формальними правилами. Це стало головним принципом МП і водночас його «слабким місцем», адже мова не є суто формальним кодом, кожна мовна одиниця є двобічною, має план вираження і план змісту [76].

Перша вдала спроба перекладу за допомогою комп'ютера була здійснена 1954 року у Джорджтаунському університеті та отримала назву «Джорджтаунського експерименту», де створили систему МП GAT, яка перекладала тексти з російської на англійську мову шляхом послівної заміни слів на їх перекладні еквіваленти. З того часу стратегії створення систем МП пройшли значний шлях, залучивши, крім лексичного рівня, морфологічний, синтаксичний і семантичний.

Вперше думку про можливість машинного перекладу висловив Чарльз Беббідж, який розробив проект цифрової аналітичної машини – механічного прототипу електронних цифрових обчислювальних машин, що з'явилися через сто років [10]. У XVIII та XIX століттях було розроблено багато універсальних мов, у тому числі й Есперанто. Відомо, що ідея універсальної мови для машинного перекладу ніяк не проявилася на початкових етапах розвитку цієї технології. Замість неї розглядалися тільки пари мов. Однак, протягом 1950 – 1960-х рр. XX століття дослідники в Кембриджі на чолі з Маргарет Мастерман у Ленінграді на чолі з Миколою Андрєєвим та в Мілані Сільвіо Чеккато почали

роботу в цій галузі [10].

Наше дослідження спирається на праці з машинного перекладу М. Блехмана [14, 15], В. Войнова [15], Ю. Марчука [65 – 67], Г. Ситар [76], Ф. Бацевича [10], М. Періжняка [78], А. Янківця [106] та роботи з теорії перекладу В. Комісарова [52 – 53], О. Швейцера [101].

При висвітленні і вивченні даної проблеми використовувалися описовий, зіставно-порівняльний **методи**, а також метод компонентного аналізу. Основним методом дослідження є метод аналізу функціональних особливостей використання СМП при перекладі сучасного медійного контенту. Допоміжними методами, що використовувались при проведенні дослідження, є описовий та порівняльний, що характеризуються низкою прийомів лінгвістичного аналізу (прийоми спостереження, кількісної методики; встановлення функціональної значущості тощо).

Наукова новизна і теоретична значущість дослідження полягає у ретельному аналізі практичного підґрунтя класифікації типових помилок, що можуть виникати при використанні систем машинного перекладу на прикладі сучасного медіаконтенту, що можемо знайти на актуальних відомих сайтах новин.

Практична значимість роботи: результати проведеного дослідження можуть бути використані в практиці викладання курсів із теорії та практики перекладу; в базових або факультативних курсах із загального мовознавства чи зіставної лексикології, практикумі з художнього перекладу та редагування.

Структура роботи. Робота складається зі списку умовних скорочень, вступу, трьох розділів із висновками до кожного з розділів, загальних висновків, списку використаної літератури та джерел.

У Розділі 1. «Історичний розвиток та сучасний стан систем машинного перекладу» висвітлено теоретичні засади розвитку та функціонування СМП, роль машинного перекладу в сучасному світі, принципи різноманітних класифікацій СМП, їх лінгвістична типологія, технологія функціонування.

Розділ 2. «Медіатекст як базова категорія медіалінгвістики» охоплює проблематику відмінних рис, складників мови архітекτονіки, призначення,

принципів членування медіатекстового континууму та основних особливостей перекладу текстів публіцистичного напрямку.

У Розділі 3. «Класифікація та систематизація помилок машинного перекладу» класифікуються та систематизуються помилки машинного перекладу, а саме помилики, що виникають при відсутності слів у словниках СМП, лексичні (лексикографічні), граматичні та синтаксичні типи помилок, помилки при перекладі стійких сполук, власних назв та скорочень.

Апробація результатів дослідження. При проведенні дослідження для кваліфікаційної роботи її було апробовано наступним чином: магістрантка брала участь у заочній Всеукраїнській науково-практичній конференції студентів та молодих учених «Загальна та прикладна лінгвістика в колі антропоцентричних наук», м. Миколаїв, 27 березня, 2020 р. із доповіддю «Порівняльна характеристика СМП «Pragma» та «Google translate»; XVI міжнародній науково-практичній конференції «Україна першого двадцятиліття XXI століття: культурно-мистецький вимір», 17 – 18 листопада 2020 року, м. Рівне із доповіддю «Використання систем машинного перекладу при перекладі текстів культурологічної тематики» було видано тези «Класифікація типових помилок систем машинного перекладу» (Міжнародна науково-практична конференція «Філологія: сучасний погляд на вивчення актуальних проблем», Класичний приватний університет, м. Запоріжжя, 14 – 15 лютого 2020 р.); у співавторстві з науковим керівником, кандидатом філологічних наук, доцентом кафедри слов'янської філології та перекладу, Гайдук Н. А., було видано статтю, опубліковану у фаховому виданні України, а саме: «Типові помилки під час використання системи машинного перекладу “Google translate”» (Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. 2019 № 43 том 4, С. 52 – 55).

РОЗДІЛ 1

ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК ТА СУЧАСНИЙ СТАН СИСТЕМ МАШИННОГО ПЕРЕКЛАДУ

1. 1. Роль машинного перекладу в сучасному світі

Перекладом називається процес та результат створення на основі вхідного тексту однією мовою рівноцінного йому в комунікативному відношенні тексту іншою мовою. При цьому комунікативна рівнозначність, або еквівалентність, розуміється як така якість тексту перекладу, котра дозволяє йому виступати в процесі спілкування носіїв різних мов у ролі повноправної заміни вхідного тексту (оригіналу) в сфері дії мови перекладу.

Комунікативна еквівалентність нового тексту у відношенні до оригіналу забезпечується виконанням трьох основних вимог:

- текст перекладу повинен в більш повному обсязі передавати зміст оригіналу, що, перш за все, означає неприпустимість довільного опущення або додавання інформації;
- текст перекладу повинен відповідати нормам мови перекладу, тому що їх порушення, принаймні, створює перешкоди для сприйняття інформації, а іноді веде й до її викривлення;
- текст перекладу повинен бути приблизно рівний з оригіналом за своїм об'ємом, чим забезпечується подібність стилістичного ефекту з погляду лаконічності або розгорнутості вираження [65 – 67].

Однак виконання вказаних вимог до тексту перекладу часто пов'язане з подоланням різного роду об'єктивно існуючих перепон. Створені працюючі системи машинного перекладу передбачають етапи редагування як обов'язковий елемент оброблення одержаного українського тексту. Сучасний машинний переклад має ряд особливостей: наявність неперекладених слів і помилок, що виникають при переносі вихідного іноземного тексту на носій, що читається машиною, граматичні й стилістичні недоліки тексту перекладу, що синтезуються

через погрішності в машинній граматиці [27]. Переклад може здійснюватися:

- з однієї мови на іншу – нерідну, родинну, близькоспоріднену;
- з літературної мови на її діалект та навпаки, або з діалекту однієї мови на іншу літературну мову;
- з мови древнього періоду на мову у її сучасному стані (наприклад, з давньоруської мови на сучасну російську, зі староанглійської на сучасну англійську та т.п.) [27].

Розвиток новітніх технологій зробив можливим машинний переклад, тобто «переклад, який побудовано на використанні машиною визначених та постійних для даного виду матеріалу відповідностей між словами та граматичними явищами різних мов» [13]. У наш час є достатньо широкий вибір програм, які полегшують працю перекладача, котрі умовно можна підрозділити на дві основні групи: електронні словники (electronic dictionary) та системи машинного перекладу (machine translation system). Системи машинного перекладу забезпечують послідовний переклад текстів, що враховує морфологічні, синтаксичні та семантичні зв'язки членів речення.

Програми перекладу (системи машинного перекладу) з'явилися у відповідь на потреби користувачів в оперативному перекладі різної комерційної, технічної або Інтернет-інформації, яка подана в електронному вигляді. Аналізуючи програми машинного перекладу, потрібно відразу зазначити, що вимоги до них не повинні бути такими ж, як і до перекладу, який виконує людина [65]. Переклад, зроблений комп'ютером, поки що далеко не ідеальний, але текст, отриманий в результаті роботи електронного перекладача, дозволяє у більшості випадків зрозуміти суть документа, який перекладається. Далі цей документ можна корегувати, маючи базові знання іноземної мови та добре орієнтуючись в предметній галузі, до якої належить інформація, що перекладається [67].

Сьогодні програми-перекладачі вміють будувати осмислені фрази, й за останні декілька років якість перекладу поліпшилася. Однак комп'ютер ще погано розбирається в граматичних нюансах та жаргоні, автоматичний переклад художніх текстів неможливий, тому його головне призначення – переклад

бізнесових паперів, керівництв, листів з електронної пошти, сторінок з Інтернету (Web-сторінок) [66]. Інше застосування систем – полегшення рутинної роботи перекладачів, виконання за них підрядкового перекладу, котрий можна легко підправити.

Системи машинного перекладу здійснюють автоматичний переклад тексту. Одиницями перекладу при цьому служать слова або словосполучення, причому останні розробки дозволяють враховувати морфологію перекладеного слова. Розвинені системи машинного перекладу здійснюють переклад по заданому розробником або корегованим користувачем алгоритмам перекладу.

МП давно перестав бути суто проблемою перекладознавства, на сьогодні він кваліфікується як напрям комп'ютерної лінгвістики (А. А. Полікарпов) [83] або як напрям автоматичної обробки мови (І. Б. Штерн) [76], який включає аналіз і синтез повідомлення. Тоді МП тлумачиться як такий, що складається з трьох блоків:

1) аналіз вхідного тексту (за допомогою спеціального машинного словника та граматики);

2) міжмовні операції (перетворення результатів аналізу на інформацію, потрібну для побудови перекладного еквівалента);

3) синтез вихідного тексту (на підставі інформації, отриманої під час 2 блоку, та граматики синтезу вихідного тексту) [100].

При цьому відзначимо, що помилки в аналізі неминуче приводять до спотворень під час синтезу.

Найбільш виваженим видається погляд на системи машинного перекладу як один з типів систем штучного інтелекту (інтелектуальних систем), оскільки вони є комп'ютерним аналогом людського перекладу, вони моделюють і автоматично здійснюють процес перекладу за певними алгоритмами (чіткою послідовністю дій, спрямованих на виконання певного завдання). Такого погляду дотримуються Ю.М.Марчук [65 – 67], Є.А.Карпіловська [36], В.В.Дубічинський [27], А.М.Баранов [7, 8] та ін. вчені.

1. 2. Історичний розвиток автоматичного та автоматизованого перекладу

Машинний переклад (далі МП) – це процес перетворення комп'ютером тексту, оформленого засобами однієї природної мови, в текст, оформлений засобами іншої природної мови [36].

Одним із пеших ідею створення машини для перекладу запропонував винахідник П. П. Петров-Троянський 1933 року, але вона не була належно сприйнята науковою спільнотою і практично не реалізувалася. Тому виникнення машинного перекладу датується 1949 р., коли американський фахівець з дешифровки Уоррен Уївер теоретично обґрунтував можливість створення МП як системи перекодування повідомлення за формальними правилами. Це стало головним принципом МП і водночас його «слабким місцем», адже мова не є суто формальним кодом, кожна мовна одиниця є двобічною, має план вираження і план змісту.

Перша вдала спроба перекладу за допомогою комп'ютера була здійснена 1954 року у Джорджтаунському університеті, де створили систему МП GAT, яка перекладала тексти з російської на англійську мову шляхом послівної заміни слів на їх перекладні еквіваленти. З того часу стратегії створення систем МП пройшли значний шлях, залучивши, крім лексичного рівня, морфологічний, синтаксичний і семантичний. Експеримент був задуманий та підготовлений з метою залучення громадської уваги та уваги уряду [7, 8]. Парадоксально, але в його основі лежала досить проста система: вона була заснована на 6 граматичних правилах, а слово включало 250 записів. Система була спеціалізованою: у якості предметної області для перекладу було вибрано органічну хімію, а також було додано ряд запропонованих загальних тематик. Програма виконується на майнінгреймі IBM 701. У комп'ютері на перфокартах записувалися речення типу: «Обработка повышает качество нефти», «Командир получает сведения по телеграфу», – і машина виводила їх переклад, надрукований транслітом.

Керівник експерименту – професор Джорджтаунського університету Леон

Достер і керівник підручних розробників компанії IBM Катберт Хьорд. За безпосереднє проведення експерименту відповідали ад'юнкт-професор Джорджтаунського університету Пол Гарвін – за лінгвістичну частину, а співробітник IBM Пітер Шеридан – за комп'ютерну частину [89].

Демонстрація була широко освітлена в ЗМІ та відтворена як успіх. Вона пов'язувала рішення власників деяких держав, у першу чергу США, направляючи інвестиції в область обчислювальної лінгвістики [89].

1946 р. – американські фахівці У. Уівер і А. Буг довели можливість технічного здійснення машинного перекладу (спочатку використовувався менш привабливий, але, по суті, більш правильний термін – механічний переклад) [89].

1947. р. – розроблена перша програма послівного перекладу (дослівник). Уівер звертає увагу Н. Вінера (фахівця кібернетики) на важливість теми механічного перекладу і намагається залучити його до цієї роботи. Вінер вважав, що механізація мови є передчасною через семантичні проблеми. Час підтвердив його слова [89].

1948. р. – сформульовано завдання виконання лематизації (реконструювання основної форми змінюваних частин мови за її довільною формою) [89].

15 липня 1949 року – опубліковано знамениту статтю Уівера «Переклад», більш відому серед лінгвістів як «Меморандум Уівера». У ній коротко, ясно, без усяких претензій на науковість викладені завдання, шляхи вирішення, визначені методологічні аспекти застосування механічних систем перекладу [89].

1951. р. – обговорюється можливість механічного синтаксичного аналізу.
1952. р. – перша міжнародна конференція з машинного перекладу. Учасники пропонували принципи морфологічного і синтаксичного аналізу, розглядали багатозначність слів, обговорювали ідіоматику, доводили цінність використання словника словоформ і урахування контексту [89].

1954 р. – для IBM-701 розроблена перша програма російсько-англійського перекладу (60 фраз) у Джорджтаунському університеті. Першою перекладеною фразою була «Величина кута визначається відношенням дуги до радіуса» [89].

1957 р. – у Москві вийшла перша збірка праць з машинного перекладу; розпочався період активних наукових досліджень в галузі перекладу. 1967 р. – спеціально створена в США Комісія Національної Академії наук, враховуючи реальну ситуацію АП в США і показників вартості різних способів перекладу, зробила висновок, що машинний переклад нерентабельний. Доповідь істотно загальмувала розвиток АП у цілому [89].

1975 – 80рр. – у СРСР створюються перші САП в ОЦ АН СРСР. У Центральному бюро перекладів під керівництвом Ю. Н. Марчука впроваджується система машинного перекладу з англійської на російську (ААПАР) і з німецької на російську (НЕРПА). Водночас на Заході створюються системи машинного перекладу силами корпорацій для своїх технічних потреб, наприклад, СИСТРАН (корпорація Ксерокс), ЛОГОС (США), МЕТЕО (Канада), ДЖЕНЕРАЛ МОТОРС (США), ТИТУС (Франція), КУЛЬТ (Китай). Крім приватних фірм, багато університетів світу створили наукові лабораторії з машинного перекладу. Найбільш широкої популярності набули роботи таких університетів: Гренобльського, Монреальського, Соарлянського, Гонконгського, Джорджанського, Единбурзького, Массачусетського технологічного інституту та ін. [83].

80-і роки – час роботи персональних комп'ютерів значно подешевшав, машинний переклад нарешті став економічно вигідним. 90-і роки – відзначається чергове зростання інтересу до машинного перекладу, що пов'язано з появою і бурхливим розвитком Internet / Intranet. Переваги використання машинного перекладу особливо очевидні при здійсненні онлайн-перекладу. ХХІ ст. – сервіси Web 2.0 та соціальні мережі [83].

1. 3. Принципи класифікації систем машинного перекладу

1. 3. 1. Лінгвістична типологія СМП

В основі інженерно-лінгвістичного підходу до проблематики машинного перекладу має лежати лінгвістична класифікація систем МП. Перш ніж запропонувати типологію систем, визначимо можливі різноманітні підвалини такої класифікації. Це пояснюється багатоаспектністю самої проблематики [66].

Із літератури нам відомі різні принципи класифікації. Щодо участі ЕОМ у процесі перекладу, обсягу роботи, яку вона «бере на себе», системи МП поділяються на автоматизовані та автоматичні. Першим в англійській мові відповідає термін МАТ (machine-aided translation), тобто переклад, який виконується за допомогою машини, а другим – МТ (machinetranslation), тобто машинний переклад [67].

В автоматизованих системах МП людина є обов'язковим учасником процесу перекладу. На частку машини в них приходиться виконання тільки рутинних операцій – пошук слів і словосполучень в автоматичному словнику та виведення їхнього перекладу на екран з можливою наступною вставкою у вихідний текст [3].

Навпаки, в автоматичних системах машина здійснює аналіз вхідного тексту та синтез вихідного, і переклад, хоча й має неминучі лексичні, граматичні, стилістичні помилки, в цілому є зрозумілим користувачеві й може бути використаний у вигляді інформаційного документу, котрий в деякій мірі може замінити оригінал. У той же час, такі системи, як правило, мають засоби редагування машинного продукту, що особливо важливо при перекладі текстів, котрі мають статус документів у прямому значенні цього слова, наприклад, технічної документації, котра поставляється за кордон разом з устаткуванням, що експортується [22].

Ще однією характеристикою системи МП є кількість мов, що їх «розуміє» система. Відповідно до даного критерію будемо розрізняти двомовні та

багатомовні системи. Перші здійснюють переклад для однієї мовної пари. Якщо ж система охоплює більше однієї мовної пари, вона є багатомовною [65].

У розвиток цього пункту доцільно ввести також такий підрозділ систем МП, як оборотність (англійський термін – «two-waysystems») і необоротність («1-way systems»). Системи першого типу перекладають текст тільки «в один бік», а системи другого типу – «в обидві сторони» [28].

Важливою характеристикою систем МП є також тип документів, на переклад яких орієнтована система. Зокрема, існують системи, які працюють тільки з заголовками документів (наприклад, патентів); інші – здебільшого з технічними специфікаціями, тощо. Існують також універсальні системи, які можуть на однаковому рівні ефективності перекладати тексти різноманітних типів (try-anysystems – термін Вероніки Лоусон) [4].

Промислові системи МП розрізняються в залежності від тематичних галузей. Визначимо при цьому, що в сучасних системах МП програмне забезпечення залежить тільки від структури лінгвістичного забезпечення, але не від конкретного наповнення автоматичного словника, і треба розрізняти саме словники систем, а також практичну можливість їхнього поширення.

У залежності від підходу, на основі якого виконується машинний переклад, СМП поділяються на: статистичні (statistic) та традиційні – системи, які ґрунтуються на використанні лінгвістичних правил (rule-based).

Суто лінгвістичний принцип класифікації [5], згідно з яким СМП базуються на використанні лінгвістичних правил, і поділяються на:

- системи, що реалізують прямий переклад (directtranslation);
- системи, які базуються на трансфері (transferapproach);
- системи з мовою-посередником (interlinguaapproach).

Оскільки два останніх критерії класифікації представляють особливий інтерес для нас у даній роботі, розглянемо їх детальніше [100].

1. 3. 2. Підходи до реалізації перекладу системами машинного перекладу

Виходячи з завдань нашого дослідження на основі розглянутих принципів класифікації можна запропонувати наступну типологію СМП:

1. СМП, що реалізують прямий переклад (directtranslation);
2. СМП, які базуються на трансфері (transferapproach);
3. СМП з мовою-посередником (interlinguaapproach);
4. Статистичні СМП (statistic) [100].

При створенні СМП, які базуються на використанні лінгвістичних правил потрібне знання розпізнавання ознак тексту, що відносяться до сфери прагматики: жанр та стиль (наприклад, це публіцистична стаття, вірш чи документ встановленого зразка); область знання, до якого текст відноситься (розпізнавання термінології); зв'язаність частин тексту, що не завжди описується за допомогою синтаксичних чи лексико-семантичних критеріїв; тощо. Можна вважати, що для адекватного перекладу автоматична система повинна:

- знати внутрішні структури мов, між якими здійснюється переклад;
- мати ясне уявлення про культуру, історію, мораль, переважні типи мислення народів, що є носіями мови;
- володіти по можливості більшим словниковим запасом, більш-менш структурованим по областях застосування слів (спеціальна термінологія, діалекти, ідіоматика, сленг);
- мати явний чи інтуїтивний тезаурус слів обох мов, тобто по даному слову вміти запропонувати семантичні функції від нього, такі як синонім, антонім, конверсив, класичний атрибут [17], а також вміти запропонувати похідні частини мови від даного слова, якщо такі існують (добро – добрий – добріше – подобрів і т.п.) [17].

Як бачимо, виникає дві взаємозалежні проблеми:

1. формалізація об'єктів з описаних предметних областей,
2. збір фактичного (емпіричного) матеріалу.

Приступаючи до їхнього вирішення, розробники отримують

«герменевтичне коло» [2]: щоб формалізувати об'єкти, вони повинні мати досить великий обсяг емпіричних даних, на якому можна будувати і перевіряти формальні теорії. З іншого боку, для автоматизованого збору таких даних (а їхній збір повинен бути саме автоматизованим через величезний необхідний обсяг) вимагаються формалізовані уявлення про предметну область. Невеликі і не завжди вдалі просування то в тому, то в іншому напрямку, ймовірно, і дадуть вирішення, однак на даний момент до цього ще далеко, що дає привід деяким фахівцям будувати дуже песимістичні оцінки і прогнози [16].

Системи прямого перекладу будуються, виходячи з такого міркування: нехай маємо дві конкретні мови, на які задіяна дана конкретна система; в основному інформація знаходиться в лексиці [8], тому, в основному, достатньо правильно перекласти лексику вхідного тексту, для чого, зрозуміло, необхідно зняти багатозначність, яка заважає цьому (в першу чергу граматичну), і привести в мінімально необхідну відповідність вхідній синтаксичній структурі вихідну структуру, щоб лексика вихідного тексту дійсно передавала інформацію, закладену в тексті, що перекладається. Ці системи приділяють основну увагу лексиці, ігноруючи «глобальний» синтаксис речення і спираючись на мінімальний контекст. Останній при цьому розглядається як квазісинтаксичне утворення: аналізуються граматичні характеристики слів і їхнє взаємне розташування, але не синтаксична, ієрархічна організація речення чи його фрагментів. Важливо підкреслити, що при прямому перекладі речення і аналізується, і синтезується не у вигляді синтаксичного утворення, а як сукупність лінійних фрагментів. Безумовно, в цій лінійності синтаксичні зв'язки і залежності враховуються, але не прямо і далеко не в повному обсязі.

Суть прямого перекладу – в гіпотезі, згідно з якою надлишковість мови є такою, що правильний переклад лексики компенсує помилки в граматиці. Можна також припустити, що, чим ближче синтаксичне оформлення текстів двох мов, тим вищою буде якість перекладу. Як показує практика, системи прямого перекладу можуть претендувати, в першу чергу, на одержання сигнальних перекладів, тому що якість вихідного продукту в них є далекою від ідеалу, якщо

йдеться про новий текст, котрий, раніше не опрацьовувався системою [9].

Системи прямого перекладу можна удосконалювати. Їхній нижчий рівень – послівний переклад; можна було б вказати і вищий, проте головне, що цей вищий рівень існує. Розвивати безмежно такі системи неможливо, основний принцип системи в процесі вдосконалення не змінюється: прямий переклад – це так чи інакше автоматично відредагований підстрочник.

Не можна не бачити, що всі перетворення підстрочника базуються на особливостях вхідної структури. Таким чином, якщо підстрочник дав помилковий переклад через невідповідність вхідної та вихідної структур, то ця помилка збережеться на всіх наступних етапах обробки [36].

У розвинених системах прямого перекладу застосовуються процедури усунення багатозначності, котрі базуються на аналізі обмежених лінійних контекстів, сегментів. При такому аналізі, що враховує не залежності слів, а тільки їхнє лінійне розташування, існує можливість багатозначного та помилкового виділення фрагментів, що призводить до помилок у побудові вихідного тексту [36].

Як бачимо, помилковий, через неврахування синтаксичної структури речень, підстрочник призводить до того, що, одержавши його, уже пізно будь-що змінювати, помилка залишається. У зв'язку з цим, грубому прямому перекладу протиставляється трансфер-підхід. Його суть: якщо при прямому перекладі лексика часто «не працює» через неврахування синтаксичної ролі слів, то необхідно виявити синтаксичну структуру вхідного речення, трансформувати її у структуру мови перекладу і тільки потім – перекладати на лексичному рівні, тобто підставляти слова в синтаксичну структуру вихідного тексту. Для цього конструювалася приблизно наступна схема: у вхідному тексті робиться спочатку лексичний аналіз: текст сегментується на речення, розпізнаються скорочення і різні неповні форми слів, що трансформуються в повні, робляться припущення про об'єднання деяких кортежів слів у єдині групи, що можуть розглядатися як форми одного слова. Проводиться морфологічний аналіз: слова приводяться до «основної форми», при цьому зберігаються окремо їхні морфологічні

характеристики (префікс, закінчення і т.п.) [100], сукупність яких містить інформацію про їхню граматичну форму (відмінок, час, відмінюваність і т.п.) [100] і ролі. Те ж стосується і згаданих кортежів слів (так *hasbeenoffered* переходить у *offer*, *PresentPerfectTense*, *passive*, *singular* і т.д.) [100].

Після цього проводиться синтаксичний аналіз, при якому розпізнаються словосполучення, типи відносин між словами і більш великими синтаксичними одиницями, а також ідіоматичні ланцюжки (звороти). Звичайно, отримана структура залишається найбільш глибинним уявленням структури речення. Однак, нерідко, особливо в ситуації виникнення омонімії, звертаються до елементів семантики слів. На цьому ми докладніше зупинимося нижче. Отримана формальна структура піддається трансферу, тобто складові її елементи перекладаються в іншомовні еквіваленти. Далі структура розгортається в лінійний текст відповідно до законів вихідної мови, проходячи в зворотному порядку всі описані вище етапи. Як видно, цей план дуже схематичний і допускає величезну кількість варіацій. У першу чергу, багатьма дослідниками ставиться під сумнів необхідність у чіткому розподілі різних етапів (рівнів) аналізу, а згодом синтезу речення. Практика показує, що на кожному з них виникає потреба в періодичному зверненні і до верхніх, і до нижніх рівнів. При детальному проходженні по цій схемі виникає необхідність у створенні відповідних словників для кожного з них. Чи існує можливість створити єдиний словник, що містив би всю потрібну інформацію, які повинні бути принципи його організації – донині залишається питаннями досліджень. Існують і інші "шорсткості". Проте сучасні системи автоматичного перекладу дотримуються цієї, досить природної, схеми. СМП, які базуються на цьому підході, показують кращі результати перекладів, ніж ті, що реалізують прямий переклад чи використовують мову-посередник [31].

Історично першими стали розроблятися двомовні системи автоматичного перекладу, тобто такі, у яких заздалегідь були задані вхідна і вихідна мови. Згодом стали з'являтися багатомовні системи, до яких відносяться і ті, що здатні перекладати тільки між двома мовами, але в обох напрямках [24]. Двомовні системи дозволяють виконувати найбільш точний переклад, однак вже дуальні

системи (тобто, наприклад, російсько-англійські та англо-російські) вимагають окремої розробки. Ріст кількості таких систем буде пропорційний факторіалу числа мов, між якими повинен здійснюватися переклад. Тому нерідко використовують методику мови-посередника чи «шлюзів». Мова-посередник має на увазі транзитивний переклад замість прямого: якщо ми маємо, приміром, гарну систему англо-російського перекладу, то нам набагато простіше побудувати транзитивну англо-російсько-українську систему, ніж пряму англо-українську. «Шлюз» виникає (для даного прикладу), якщо вихідний текст спочатку перекладається, скажемо, з німецької мови на англійську, потім проходить англо-російський «шлюз», і потім перекладається на українську. Звичайно, якість перекладу помітно погіршується, але такий підхід виправданий своєю прагматичністю. Якщо ми маємо n мов, відповідних одному «виходу шлюзу», і k мов, відповідних іншому, то для перекладу з однієї групи в іншу нам необхідно будувати не $n \cdot k$ систем, а тільки $(n+k-1)$, кожна з яких (крім самого «шлюзу»), через спорідненість, значно простіша, ніж будь-яка з цих $n \cdot k$. Для взаємодії в середині груп може використовуватися одна мова посередник (наприклад, що бере участь у «шлюзі»); тоді число потрібних систем скоротиться з $n!$ до $(n-1)$.

Таким чином, підходи, що використовують мову-перекладач і «шлюз», виглядають дуже привабливими. Наступним логічним кроком напрошується створення єдиної універсальної мови-посередника. Саме створення, оскільки жодна з реально існуючих мов не годиться для повноцінного виконання такої ролі. Ця гіпотетична мова – універсальний посередник – дістала у літературі назву «інтерлінгва». Її створенням займалися багато дослідницьких колективів; особливо слід зазначити гренобльську школу під керівництвом професора Буате. Зрозуміло, що інтерлінгва не має потреби в певному синтаксисі, тобто правилах перекладу значеннєвої структури в лінійний текст. Однак вона повинна, з іншого боку, бути ідеально пристосованою для вираження саме значеннєвої структури тексту. Звичайно, залучення семантичних характеристик розглядається не тільки в зв'язку з побудовою перекладу інтерлінгви. Усі діючі системи автоматичного перекладу тією чи іншою мірою використовують їх. Розроблено різні механізми

відображення семантичної структури пропозиції і тексту – семантичні множники, понятійні класи, асоціативні мережі, семантичні функції тощо. У радянській математичній лінгвістиці широкий резонанс мала робота, присвячена саме цій тематиці. Однак жодної системи автоматичного перекладу, що містить повноцінний етап семантичного аналізу, реалізовано не було. Семантична модель не виявилася спроможною повноцінно описати навіть одну мову, не говорячи вже про їх універсум. Ми уже відзначали, що поділ рівнів (етапів) аналізу тексту (речення) дуже умовний і не завжди виправданий. Очевидно, семантика не може бути відірвана від підпорядкованих їй рівнів деталізації тексту, а отже, і семантична модель не може бути незалежною від мови. Нарешті, формалізація семантики, не будучи внутрішньою властивістю її, приносить свої перекручування і проблеми. Ю.Д. Апресян писав у своєї праці: «При переході з одного рівня на інший, більш глибокий, омонімія попереднього рівня дозволяється засобами наступного рівня, але на кожному більш глибокому рівні виникає своя омонімія. Надії на те, що використання семантичної, парадигмальної, ситуаційної, енциклопедичної чи будь-якої іншої складної інформації спростить і полегшить пошук правильної інтерпретації речення в множині формально бездоганих альтернативних інтерпретацій, ілюзорні» [7].

При статистичному підході проблема перекладу розглядається в термінах каналу з перешкодами. Уявимо собі, що нам потрібно перекласти пропозицію з англійської на російську. Принцип каналу з перешкодами пропонує нам таке пояснення відносин між англійським і російським словосполученням: англійська пропозиція являє собою не що інше, як російську пропозицію, викривлену якимось шумом.

Для того, щоб відновити початкову російську пропозицію, нам потрібно знати, що саме люди зазвичай говорять по-російськи і як російські словосполучення спотворюються до стану англійської. Переклад здійснюється шляхом пошуку такої російської пропозиції, яка максимізує твори безумовної ймовірності російської пропозиції та ймовірності англійської пропозиції (оригіналу) за умови даного російської пропозиції. Згідно теореми Баєса, ця

російська пропозиція є найбільш імовірним перекладом англійської, де e – речення перекладу, а f – речення оригіналу.

Таким чином, нам потрібна модель джерела і модель каналу, або модель мови та модель перекладу. Модель мови повинна привласнювати оцінку ймовірності будь-якій пропозиції кінцевої мови (у нашому випадку російської), а модель перекладу повинна привласнювати оцінку ймовірності пропозиції оригіналу за умови певної пропозиції на кінцеву мову.

У загальному випадку система машинного перекладу працює в двох режимах:

1. Навчання системи: береться тренувальний корпус паралельних текстів, і за допомогою лінійного програмування шукаються такі значення таблиць перекладних відповідностей, що збільшує ймовірність (наприклад) російської частини корпусу при наявній англійській відповідно до обраної моделі перекладу. На російській частині того ж корпусу будується модель російської мови.

2. Експлуатація: на основі отриманих даних для незнайомої англійської пропозиції шукається російська, максимізується створення ймовірностей, що привласнюється моделлю мови і моделлю перекладу. Програма, яка використовується для такого пошуку, називається дешифратор.

В якості моделі мови в системах статистичного перекладу використовуються переважно різні модифікації n програмної моделі, яка стверджує, що граматичність вибору чергового слова при формуванні тексту визначається тільки тим, якщо $(n - 1)$ слів йдуть перед ним, де n – ціле позитивне число. Ймовірність кожного n -грами визначається за його повторюваності у тренувальному корпусі.

Найбільш простою статистичною моделлю перекладу є модель дослівного перекладу. У цій моделі, відомої як Модель IBM № 1, передбачається, що для перекладу пропозиції з однієї мови на іншу досить перекласти всі слова, а розміщення їх в правильному порядку забезпечить модель мови. Єдиним масивом даних, яким оперує

Модель № 1 під час перекладу, є таблиця ймовірностей попарно перекладених відповідностей слів двох мов [27].

Слабкість Моделі № 1 полягає в тому, що іноді з точки зору моделі мови пропозиції деякі сегменти словосполучення можуть мати приблизно рівну ймовірність, хоча деякі з цих варіантів можуть явно спотворювати зміст. Крім того, Модель № 1 допускає ситуацію, в якій найбільш вживаним перекладом кількох смислових слів може бути визнано одне високочастотне, наприклад, службове слово мови перекладу [13].

Щоб зберегти при перекладі інформацію, укладену в порядку слів, була запропонована Модель IBM № 2. В цій моделі крім таблиці переказів вводиться таблиця ймовірностей зворотних зсувів, тобто ймовірностей, що при певній довжині пропозиції в мові перекладу l і довжині пропозиції в мові m оригіналу слову перекладу в позиції j буде відповідати слово оригіналу в позиції i .

Модель № 2 не допускає можливості, що одному слову оригіналу відповідає кілька слів перекладу.

Цей недолік усувається в Моделі № 3, де вводиться поняття коефіцієнта розподілу (fertility) слова оригіналу i , відповідно, таблиця ймовірностей кожного значення коефіцієнта розподілу для кожного слова [13]. Крім цього в Моделі № 3 використовується поняття нульового слова, яке, відповідно до генеративної теорії Моделі № 3, з певною ймовірністю p породжує «незрозумілі» слова перекладу. «Незрозумілими» словами заповнюються позиції, незайняті «нормальними» словами.

Модель № 3 є однією з найбільш активно розроблюваних - мабуть, вона досягає деякого оптимального балансу між якістю породжуваних перекладів (і поясненням фактичних відповідностей у двомовному корпусі) і складністю навчання. Однак ця модель не закриває список класичних статистичних моделей перекладу [13].

У Моделі № 4 і близькою до неї Моделі № 5 робиться наступний крок до включення понять граматики в систему статистичного машинного перекладу. У Моделі № 4 з'являється поняття класу слів, яке визначається автоматично для всіх

слів мови оригіналу та мови перекладу. Якщо в Моделі № 3 зміщення залежало від позиції слова оригіналу, довжини вихідного речення, довжини кінцевої пропозиції (у практичних реалізаціях моделі № 3 останній аргумент не використовується у зв'язку з проблематичністю його обчислення a priori), то в Моделі № 4 зміщення залежить від класу слів оригіналу та перекладу.

У Моделі № 4 слова перекладу поділяються на великі (heads), незаглавні (non-heads) та похідні від нульового слова. Заголовне слово - це ліве (перше) слово, пов'язане з певним словом оригіналу, незаглавне слово - це інше слово, пов'язане з тим же словом оригіналу (з'являються тільки у слів з коефіцієнтом ділення $x \geq 1$). Зміщення заголовних слів визначається, виходячи з класу попереднього слова оригіналу та розглянутого слова перекладу. Зміщення незаглавних слів визначається на основі класу попереднього слова в ланцюжку, залежною від слова оригіналу. Похідні від нульового слова, як і в Моделі № 3, розставляються випадковим чином. Навчання моделей № 2 – № 5 відбувається аналогічно Моделі № 1.

Оскільки кожна інтеграція навчання більш складних моделей займає значно більше часу, ніж для простих моделей, то зазвичай перед початком навчання складних моделей проводиться декілька інтеграцій молодших моделей (починаючи з першої), а потім їх результати перетворюються у формат більш високих моделей. Таким чином, оптимізація старших моделей починається не з випадкового рішення, а з деякого рішення, досить близького до оптимального [13].

Із пристроїв СМП, що базуються на статистичному підході впливає, що якість перекладу цих СМП залежить від того, наскільки правильно вона визначить зміст фрази і наскільки вона орієнтується в мові перекладу, що в свою чергу залежить від кількості та якості баз даних словесності та фразової відповідності. Кількість же і якість баз залежить в першу чергу від обсягу та якості проаналізованих перекладів текстів, зроблених людьми, а також простих текстів на мові перекладу [13].

1. 3. 3. І. Б. Штерн про типи систем машинного перекладу

І. Б. Штерн виділяє п'ять типів систем машинного перекладу:

1. Системи послівного перекладу (word-for-word translation), доповнені деякими допоміжними граматичними конструкціями. Їх називають *ad hoc*-systems, вкладаючи в цю назву приблизно такий зміст: «системи, що здатні опрацьовувати лише окремі мовні ситуації в окремих випадках, але не здатні оперувати ними в цілому, тобто на рівні типів, класів, груп тощо». Послівний переклад вважають «дитинством», своєрідною інтерлюдією до машинного перекладу, позбавляючи його навіть статусу генерації або надаючи йому нульового статусу. Відрахунок генерацій машинного перекладу починають з систем, в яких значною мірою використовується граматики [76].

2. Структурно-граматичні системи машинного перекладу, що базуються на морфологічних кореляціях між вхідною та вихідною мовами – «морфологічні системи». Вони відомі у практиці машинного перекладу під назвою «*direct systems*» і виявляються ефективними для організації перекладу в межах споріднених мов (наприклад, країнсько-російський машинний переклад). Ознаки систем другого типу: 1) бінарність, тобто спрямованість лише на одну пару мов і тільки на один напрямок перекладу; 2) невід'ємність лінгвістичних даних від процедур; 3) одноваріантність рішень – відсутність вибору під час розв'язання неоднозначних мовних ситуацій [76].

3. Структурно-граматичні системи машинного перекладу, що спираються на синтаксичні кореляції між вхідною та вихідною мовами – «синтаксичні системи». Центральною процедурою тут є синтаксичний аналіз вхідної фрази, що використовує морфологічні характеристики та синтаксичні ознаки словоформ, зазначені в словнику. Синтаксична структура вхідної фрази як результат синтаксичного аналізу далі трансформується в структурно-синтаксичний каркас вихідної фрази. Такі системи називають «*transfer systems*». У системах цього типу: 1) аналіз та синтез не залежить від специфіки вхідної та вихідної мов; 2) на всіх рівнях аналізу та синтезу приймаються багатоваріантні рішення (тобто виводяться

всі можливі комбінації одиниць, з яких за допомогою синтаксичних та лексичних фільтрів вилучаються саме релевантні структури). Моделі синтаксичного аналізу для цих систем базуються на прогностичній та системній природі синтаксичного керування: для кожного класу синтаксичних одиниць можна вказати кінцеву множину моделей керування, що використовують регулярні синтаксичні зв'язки та становлять своєрідні синтаксичні константи (порівняймо трансформаційну граматику для машинного перекладу Т. М. Молошної, конфігураційний синтаксичний аналіз І. О. Мельчука та Л. М. Іорданської, прогностичний фразовий аналіз П. Гарвіна, С. Куно, А. Етінгера та інших). Активне впровадження синтаксичних методів у машинний переклад сприяло розвитку деяких систем першої генерації до рівня систем «полупорядкової генерації» (наприклад, система «Фулькрум» П. Гарвіна, система французько-російського перекладу О. С. Кулагіної та І. О. Мельчука тощо) [70].

4. Структурно-семантичні системи машинного перекладу, що оперують глибинними структурами вхідного та вихідного контекстів – семантичні системи. В таких системах передбачається багаторівневе опрацювання мовного матеріалу: поверхнево-морфологічне, глибинно-морфологічне, поверхнево-синтаксичне, глибинно-синтаксичне, репрезентація смислового інваріанта тощо. Системи такого типу називають «*interlingua systems*». Ці системи спираються на трактування мови як багаторівневого механізму, що транслює смисл в текст (висловлювання) та, у зворотній спосіб, текст у смисл, оперуючи при цьому поверхневими мовними оболонками (морфологічними), і, водночас, глибинними структурами висловлювання (глибинно-синтаксичними, семантичними, комунікативно-прагматичними тощо). Саму ідею багаторівневого моделювання мови запропоновано представниками генеративної граматики (Н. Хомський) та структурно-формальних моделей речення (П. Сталл, В. Хатчінс). Системи машинного перекладу четвертої генерації стали середовищем для її конструктивного випробування (модель «СМИСЛ – ТЕКСТ») [101].

Властивості систем: 1) визнання центральної (за деякими концепціями, вирішальної) ролі семантики в автоматичному перекладі; 2) трактування системи

автоматичного перекладу як комп'ютерної реалізації лінгвістичних моделей класу «Текст – Смысл – Текст»; 3) включення автоматичного перекладу в більш широкі контексти автоматичної обробки мови та прагнення вдосконалювати їх шляхом «інтелектуалізації». Відповідно, структуру лінгвістичного забезпечення семантичних систем машинного перекладу – спеціальних словників та граматики, визначають такі функціональні критерії, як: 1) трактування перекладу як послідовності процедур, що спочатку вилучають із вхідного тексту його смисл, а потім виражають його мовними засобами вихідної мови; 2) введення в систему машинного перекладу семантичного або близького до нього глибинно-синтаксичного рівня аналізу / синтезу висловлювання; 3) вміння формально оперувати семантичними структурами так само, як і синтаксичними; 4) організація багаторівневого опрацювання мовних конструкцій на всіх етапах аналізу та синтезу; 5) пріоритет словників з інформацією про семантико-комбінаторні властивості лексичних одиниць, що визначають структуру лексичних та синтаксичних сполучень; б) можливість використання одного і того самого лінгвістичного забезпечення як в процедурах аналізу, так і синтезу, тобто зворотність лінгвістичного забезпечення [33].

Щодо інтелектуалізації семантичного машинного перекладу, то йдеться про переклад, заснований на свідомому, а не на формальному сприйнятті тієї інформації, що перекладається, тобто на «розумінні» вхідного висловлювання (тексту), що потребує залучення знань про реальний світ та ту ситуацію, котра описується в тексті, що перекладається. Для цього передбачалося доповнити семантичний механізм моделі перекладу деякими когнітивними компонентами, запозиченими з штучного інтелекту. Це, як було зазначено, знання про «реальний світ» (описувану предметну царину) та процедури логічного виведення, що дозволяють суттєво доповнити описувану ситуацію прогнозами про її подальший розвиток, реконструювати причини, що призвели до неї, виявити імпліцитні компоненти, що формують цю ситуацію, тощо. Треба зауважити, що ідея «інтелектуалізації» машинного перекладу прийшла із штучного інтелекту, де, починаючи з 70-х років, розроблювалися «системи розуміння природної мови»

(NLU – Natural Language Understanding). «Розуміння» в цьому контексті полягало в інтерпретації ситуації, про яку розповідалося у тексті, в категоріях предметної царини, до якої належить описувана ситуація. Більш складні рівні «розуміння» становили: реконструкція внутрішньотекстових логічних зв'язків, прогнозування розвитку описуваної ситуації тощо. Проте, незважаючи на успіхи NLU-напрямку в штучному інтелекті, інтелектуалізація машинного перекладу так і не вийшла за межі концепцій та проектів [45].

5. Автоматизовані робочі місця (станції) перекладача – інтерактивні словниково-орієнтовані системи машинного перекладу з великими за обсягом і деталізованими термінологічними словниками (dictionary based systems). Це автоматизовані робочі станції, призначені для перекладачів та професійних користувачів, що добре обізнані у відповідних галузях (тобто знають термінологію) та знають необхідний мінімум граматично-стилістичних правил, потрібний для формування зв'язного вихідного тексту з перекладених термінологічних одиниць. Концепція, покладена в основу таких систем, проголошує, що системи машинного перекладу не можуть забезпечити його високу якість, тому вони не можуть цілком замінити користувача-перекладача, але мають допомагати йому. Такі системи працюють в інтерактивному режимі, забезпечуючи пошук незнайомої термінології та подання додаткової інформації, що допомагає сформувати остаточну текстову версію [76].

Переваги: 1) безпосередня участь людини-перекладача (внаслідок цього подолано недовіру до МП серед професійних перекладачів), 2) легкість експлуатації, 3) висока продуктивність і якість перекладу, 4) поєднання різноманітних інструментів перекладу: розпізнавання термінів; редагування тексту в багатомовному режимі за допомогою низки екранних вікон; пошук слова у словниках та вставлення перекладів у текст; використання так званої «перекладацької» пам'яті – накопиченого системою досвіду; створення паралельних двомовних текстових баз даних; підтримка великої кількості європейських мов тощо. Найбільш відомі перекладацькі станції було створено в Європі: Translation Workbench Trados, Translation Manager IBM, Transit фірми Star

та Optimizer компанії Eurolang; родина ALPS – Automatic Language Processing Systems у США і Канаді.

У сфері промислової експлуатації переважають системи другого, третього та п'ятого типів (наприклад, системи SYSTRAN, STYLOS, PARS). Системи четвертого типу, зорієнтовані на якнайповніше моделювання мовної компетенції, потребують фундаментальних теоретичних розвідок та надовго зберігають статус дослідно-експериментальних (наприклад, послідовні версії системи ЕТАП).

Узагальнивши відомі класифікації систем МП (А. М. Баранов, М. С. Блехман, Т. О. Грязнухіна, В. В. Дубічинський, Є. А. Карпіловська, Ю. М. Марчук, З. В. Шаляпіна та ін.), отримаємо типологію, що базується на таких критеріях [76]:

1) за роллю людини і комп'ютера у здійсненні перекладу системи поділяються на:

а) машинні (або автоматичні), в яких процес перекладу здійснює комп'ютер, а людина має можливість попередньої підготовки тексту та постредагування (єдина у світі повністю автоматична система – ТАУМ-МЕТЕО для перекладу прогнозів погоди з англійської на французьку мову (Монреаль);

б) людино-машинні (або автоматизовані), які поділяються на 2 підтипи: системи машинного перекладу за участю людини (людина втручається в сам процес перекладу в режимі «он-лайн (on-line)», здійснює редагування, вибір форм і слів під час перекладу (напр., система CULT (1968 р., Гонконг, Китай, переклад китайський технічний журналів англійською мовою)) і людський переклад за участю машини (реалізується як автоматизоване робоче місце перекладача – це система МП з її словниковими базами даних та знань, лексикографічними й текстовими процесорами для роботи з ними, виникли через усвідомлення, що машина може тільки допомагати людині під час перекладу, а не замінити її (М.С.Блехман розглядає як АРМ програмний продукт Lingvo)) [76];

2) за підходом до опрацювання тексту:

а) прямий підхід базується на конкретній парі мов, а в їхніх межах – на підмовах (мовах певних предметних галузей (фізика, хімія, медицина, право і

под.) (система GAT, США, переклад англійською мовою російських текстів з фізики, з нею працювали з 1964 по 1976 роки Комісія з атомної енергетики США та Євроатом) [76];

б) непрямий підхід, при якому зміст тексту вхідною мовою «розпізнається» засобами лінгвістичного аналізу незалежно від того, якою буде вихідна мова перекладу (рос. система ЕТАП (1980 р., Москва, Юрій Апресян, Ігор Олександрович Мельчук, базується на моделі "Зміст" ↔ "Текст");

3) за способом зіставлення текстів вхідною та вихідною мовами:

а) системи, які спираються на мову-посередника (interlingua) – універсальну формально-логічну мову, яка описує зміст мовних одиниць та відношень між ними у вхідному тексті (незалежно від конкретних мов) (система СЕТА, Гренобль, Франція) (машина працює за зразком денотативного підходу людини-перекладача, який передає зміст повідомлення, не прив'язуючись до мовних засобів); напр., у термінах семантики "суб'єкт дає об'єкт адресату" (Петро дає книжку другові) [98];

б) системи, які базуються на трансфері – модулі міжмовних перетворень, тобто перезаписі кодів структури та лексичного наповнення вхідного тексту в коди тексту вихідної мови (укр. система ПЛАЙ (Т.О.Грязнухіна, Н.П.Дарчук, Л.В.Орлова та ін.)) [98].

4) за способом опрацювання тексту вхідною мовою:

а) локальні (або послівні) системи, які аналізують слова вхідного тексту і не виходять за межі лексичного рівня (система GAT, США, з нею працювали з 1964 по 1976 роки Комісія з атомної енергетики США та Євроатом);

б) глобальні, що розглядають текст загалом або абзаци, надфразні єдності, речення і базуються на повному синтаксичному аналізі тексту (в межах тексту аналізують слова) (система METAL, Техаський університет, німецько-англійський переклад);

5) за напрямками перекладу:

а) зворотні (обернені) – дозволяють переклад у двох напрямках (укр. система Pragma);

б) незворотні (необернені) – тільки в одному напрямі (система GAT) [76].

1. 3. 4. Узагальнена технологія роботи СМП

Процес машинного перекладу текстів з однієї природної мови на іншу може бути в загальному плані розділений на три етапи. Текст на вхідній мові надходить в систему перекладу, на етапі семантико-синтаксичного аналізу виявляється його граматична структура, розпізнаються найменування понять і встановлюються відносини між поняттями. На етапі трансферу проводиться перехід від найменувань понять і структури тексту на вхідній мові до найменувань понять і структури тексту мовою перекладу. В результаті семантико-синтаксичного синтезу на підставі отриманих еквівалентів виходить текст вихідною мовою (його граматичне оформлення), який видається в якості результату [60].

Діючі системи машинного перекладу орієнтовані на конкретні пари мов (наприклад, французька і російська або японська та англійська) і використовують, як правило, перекладні відповідності або на поверхневому рівні, або на деякому проміжному рівні між вхідним і вихідною мовою. Якість машинного перекладу залежить від обсягу словника, обсягу інформації, приписується лексичним одиницям, від ретельності складання і перевірки роботи алгоритмів аналізу та синтезу, від ефективності програмного забезпечення. Інформація може бути представлена як в декларативній (описовій), так і в процедурній (що враховує потреби алгоритму) формі.

Машинний переклад слід відрізнити від використання комп'ютерів в допомогу людині-перекладачеві. В останньому випадку мається на увазі автоматичний словник, що допомагає людині швидше підбирати потрібний перекладний еквівалент. Хоч і в тому, і в іншому випадку комп'ютер працює разом з людиною (перекладачем або редактором), у зміст терміну «машинний переклад» входить уявлення про те, що головну, більшу частину роботи по переведенню і відшукуванню перекладних еквівалентів, і перекладних відповідників машина бере на себе. Залишаючи людині лише контроль і виправлення помилок, у той час як комп'ютерний словник в допомогу людині – це чисто допоміжний засіб [56].

1. 4. Лінгвістичний аналіз тексту як обов'язкова стадія процесу МП

Лінгвістичний аналіз тексту – обов'язкова стадія процесу автоматичного введення тексту під диктовку. Без цієї стадії сучасну якість розпізнавання не могло б бути досягнуте, і багато експертів пов'язують перспективи мовних систем саме з подальшим розвитком містяться в них лінгвістичних механізмів. Як наслідок, мовні технології робляться все більш залежними від мови, з яким працюють. У сфері розпізнавання злитого мовлення залежність стала абсолютною, що підтверджується, зокрема, негативним досвідом локалізації програмного пакету фірми Dragon Systems для російської мови (мається на увазі система «Горинич», не показала оголошеного якості розпізнавання). Однак і в інших областях роботи з промовою, включаючи TTS і навіть механізми редагування і стиснення, специфіка мови все більше дає себе знати. Отже розпізнавання, синтез і обробка російської мови є тією нішею, зайняти яку повинні саме російські розробники.

У цій технології використовують лінгвістичні алгоритми. Спочатку система досліджує вхідний текст: виконує морфологічний аналіз слів у пропозиції (визначає рід, число, особу й інші морфологічні характеристики), потім синтаксичний аналіз (визначає члени пропозиції: підмет, присудок, додаток, обставини) і на заключному етапі виконує синтез пропозицій у перекладеному тексті.

Перевагою такої системи є її самодостатність: адже лінгвістичній програмі не потрібний доступ до баз паралельних текстів. Крім того, система налаштовується, що серйозно підвищує якість перекладу спеціалізованих текстів.

Недоліком цієї технології можна назвати те, що для підвищення якості перекладу потрібно дуже кропітка робота – адже для цього потрібно не тільки розробляти нові алгоритми, але й поліпшувати раніше створені.

Отже, кожна із названих технологій має як свої переваги, так і недоліки. В перспективі можливе поєднання цих технологій для кращого перекладу.

1. 5. Перспективи розвитку машинного перекладу

На сьогоднішній день існує багато компаній у всьому світі, що займаються розробкою систем машинного перекладу (СМП), за допомогою яких здійснюється переклад на різні мови світу. Серед них можна виділити такі: SYSTRAN (США, systransoft.com), Langenscheidt (Німеччина, langenscheidt.de), Transparent Language (США, transparent.com), LANGUAGE ENGINEERING CORPORATION (США, lec.com), Translation Experts (США, tranexp.com), Linguattec (Німеччина, linguattec.net), SDL (Великобританія, sdl.com), STAR (Швейцарія, stargroup.net), ATRIL (США, atril.com), Alis Technologies (Канада, alis.com).

Вивчення джерел щодо комп'ютерних технологій перекладу й опрацювання текстів свідчить, що проблеми перекладу і розпізнавання образів за допомогою машини тісно пов'язані із проблемами штучного інтелекту і кібернетикою. Проблеми створення штучної подібності людського розуму для вирішення складних завдань і моделювання розумової діяльності вивчаються досить давно. Вперше ідею штучного інтелекту висловив Р. Луллій у XIV столітті, коли він намагався створити машину для вирішення різноманітних задач з основ загальної класифікації понять. А у XVIII столітті Г. Лейбніц і Р. Декарт розвили ці ідеї, запропонувавши універсальні мови класифікації всіх наук [11].

Ці ідеї лягли в основу теоретичних розробок у галузі створення штучного інтелекту. Проте розвиток штучного інтелекту як наукового напрямку став можливим лише після створення електронних обчислювальних машин (ЕОМ). Це сталося у 40-ві роки ХХ століття.

Термін «штучний інтелект» був запропонований в 1956 р. на семінарі, присвяченому розробці логічних завдань з аналогічною назвою у Стенфордському університеті. Штучний інтелект – розділ комп'ютерної лінгвістики та інформатики, де розглядаються формалізація проблем та завдань, які нагадують завдання, виконувані людиною. При цьому у більшості випадків алгоритм розв'язування завдання невідомий наперед.

Точного визначення цієї науки немає, оскільки у філософії не вирішене

питання про природу і статус людського інтелекту. Немає і точного критерію досягнення комп'ютером «розумності», хоча стосовно штучного інтелекту було запропоновано низку гіпотез, наприклад, тест Тьюринга або гіпотеза Ньюела-Саймона [2].

Після визначення штучного інтелекту як самостійного розділу науки відбувся його поділ за двома основними напрямками: нейрокібернетика і кібернетика «чорного ящика». Розпізнавання образів – традиційний напрямок штучного інтелекту, близький до машинного навчання і пов'язаний з нейрокібернетикою. Кожному об'єкту відповідає матриця ознак, за якою відбувається його розпізнавання. Машинний переклад належить до кібернетики «чорного ящика», головним принципом якого є принцип, протилежний нейрокібернетиці, а саме: немає значення, як побудований «розумовий» пристрій – головне, щоб на задані вхідні дії він реагував, як людський мозок.

Слід зазначити, що сьогодні науковці розглядають штучний інтелект як один з напрямків інформатики, метою якого є розробка апаратно-програмних засобів, за допомогою яких можна користувачу-непрограмісту ставити і вирішувати завдання, що традиційно вважаються інтелектуальними [2].

З другої половини 1960-х рр., коли людство вступило в епоху комп'ютерних технологій, використання комп'ютерів звільнило людей від багатьох видів рутинної роботи, будь то трудомісткі обчислення чи пошук необхідних елементів в різних базах даних. При цьому слід мати на увазі, що принципова відмінність комп'ютерних технологій від будь-яких виробничих технологій полягає саме в тому, що в одному випадку технології не можуть бути безупинні, тому що вони поєднують роботу рутинного типу (скажімо, оперативний облік) і роботу творчу, яка не піддається поки що формалізації (прийняття рішень), а в іншому випадку функція виробництва безупинна і відображає строгу послідовність всіх операцій для випуску продукції (конвеєризація процесу).

Переклади текстів з однієї мови на іншу можна віднести до рутинної роботи, але тільки частково. Дійсно, з одного боку, в роботі будь-якого перекладача є досить велика кількість елементів формалізму, хоча, з іншого боку,

у даний час жоден серйозний переклад не може бути виконаний зовсім формально.

Усі переклади можна розділити на технічні і літературні. Межа між ними є дуже «розмитою» (проміжне положення займають, наприклад, переклади ділових листів). Особливістю технічних перекладів є необхідність у першу чергу знати стандарти фахових понять. Специфіка ж літературного перекладу полягає в тому, що потрібно одержати текст, за художньою цінністю максимально близький до оригіналу. Якість виконання з використанням комп'ютера технічних і літературних перекладів у теперішній час зовсім різна: технічні переклади є якісніші, ніж літературні. Останній факт особливо відчутний при перекладі віршованих форм – тут використання комп'ютера практично неможливе: його використання поступається поетам-перекладачам.

Переклад текстів – одна з перших функцій, яку людина спробувала виконати за допомогою комп'ютера. Всього через кілька років після створення перших ЕОМ з'явилися і програми машинного перекладу.

Датою народження машинного перекладу як галузі досліджень прийнято вважати 1947 р. Саме тоді У. Уівер [83] (який написав трохи пізніше, у 1949 р., разом із К. Шенноном книгу з основ теорії інформації), написав лист Н. Вінеру, «батькові кібернетики», порівнявши в цьому листі завдання перекладу із завданням дешифрування текстів.

Завдання дешифрування до цього часу вже вирішувалися (і небезуспішно) на електромеханічних пристроях. Більше того, перша діюча ЕОМ за назвою Colossus-1, сконструйована в Англії в 1942-43 рр. знаменитим математиком і логіком А. Тьюрінгом, автором теоретичного автомата «машина Тьюрінга», разом з Х. А. Ньюменом, використовувалася під час війни для розшифрування секретних німецьких кодів.

Оскільки ЕОМ Colossus-1, як і всі перші обчислювальні машини, конструювалася і використовувалася головним чином для військових цілей, відомості про неї стали відомі набагато пізніше її введення в експлуатацію. У 1944 р. Г. Айкен сконструював обчислювальну машину MARK-1 на

електромеханічних елементах і установив її в Гарвардському університеті. Ця машина також використовувалася для виконання завдань дешифрування. Відзначимо також, що завдання дешифрування доводилося і доводиться нерідко вирішувати не тільки військовим, але також археологам і історикам при спробах прочитати рукописи давніми, забутими мовами [4].

Після листа У. Уївера Н. Вінерові відбувся ряд гострих наукових дискусій, потім були виділені гроші на дослідження. Сам Н. Вінер, що вільно розмовляв 13-тма мовами, довгий час оцінював можливості комп'ютерного перекладу дуже скептично. Він, зокрема, писав: «...що стосується проблеми механічного перекладу, то, відверто кажучи, я боюся, що межі слів у різних мовах занадто розпливчасті, а емоційні й інтернаціональні слова займають занадто велике місце в мові, щоб який-небудь напівмеханічний спосіб перекладу був багатообіцяючим... В даний час механізація мови... уявляється мені передчасною» [55, с. 152]. Однак, всупереч скепсису Вінера і ряду інших вчених зі світовими іменами, у 1952 р. відбулася перша міжнародна конференція з машинного перекладу. Організатором цієї конференції був відомий ізраїльський математик І. Бар-Хіллел. Він прославився в першу чергу застосуванням ідей і методів математичної логіки в різних напрямках досліджень з теорії множин і основ математики, але видав також ряд робіт із загальної теорії мови, математичної лінгвістики, автоматичного перекладу і теорії визначень (у СРСР була дуже популярна монографія «Основи теорії множин», написана І. Бар-Хіллелом разом з А. А. Френкелом) [3].

Незабаром після конференції 1952 р. був досягнутий ряд успіхів у академічних дослідженнях, які, у свою чергу, стимулювали комерційний інтерес до проблеми машинного перекладу. Вже в 1954 р. відома фірма ІВМ разом із Джорджтаунським університетом (США) зуміла показати першу систему, що базується на словнику з 250-ти слів і 6-ти синтаксичних правилах. За допомогою цієї системи забезпечувався переклад 49-ти заздалегідь відібраних речень. Вже до 1958 р. у світі існували програмні системи для машинного перекладу технічних текстів, найдосконаліша з яких була розроблена в СРСР і мала запас 952 слова.

В період з 1954 р. по 1964 р. уряд і різні військові відомства США витратили на дослідження в галузі машинного перекладу близько 40 млн. доларів. Однак незабаром «запаморочення від успіхів» змінилося повною зневірою, що доходила практично до повного заперечення здійсненності машинного перекладу. До подібного висновку прийшли на основі звіту, виконаного спеціальним комітетом із прикладної лінгвістики (ALPAC) Національної Академії наук США. У звіті констатовалося, що використання систем автоматичного перекладу не зможе забезпечити прийнятну якість у найближчому майбутньому. Песимізм ALPAC був обумовлений, головним чином, невисоким рівнем розвитку комп'ютерної техніки того часу. Справді, труднощі роботи з перфокартами і величезними комп'ютерами I-го і II-го поколінь (на електронних лампах чи транзисторах) були чималими. Саме з цих причин перші проекти не дали істотних практичних результатів. Однак були виявлені основні проблеми перекладу текстів природною мовою: багатозначність слів і синтаксичних конструкцій, практична неможливість опису семантичної структури світу навіть в обмеженій предметній галузі, відсутність ефективних формальних методів опису лінгвістичних закономірностей [6].

До поширення персональних комп'ютерів машинний переклад міг бути швидше цікавим об'єктом наукових досліджень, ніж важливою сферою застосування обчислювальної техніки. Причинами цього були:

1) висока вартість часу роботи ЕОМ (з огляду на той факт, що кожен обчислювальну машину обслуговувала велика група системних програмістів, інженерів, техніків і операторів, для кожної машини було потрібне окреме, спеціально обладнане приміщення і т.п., «комп'ютерний час» був дуже і дуже дорогим);

2) колективне використання ресурсів комп'ютера. Це часто не дозволяло негайно звернутися до електронного помічника, зводячи нанівець найважливішу перевагу машинного перекладу перед звичайним – його оперативність.

За результатами звіту ALPAC дослідження з комп'ютерного перекладу припинилися на півтора десятка років через відсутність фінансування. Однак у

цей же час відбувся якісний стрибок у розвитку обчислювальної техніки за рахунок переходу до технологій інтегральних схем. ЕОМ III-го покоління на інтегральних схемах, що використовувалися у 1960-ті роки, до кінця 1960-х – початку 1970-х років стали витіснятися машинами IV-го покоління на великих інтегральних схемах. Нарешті, у 1970 р. М. Е. Хофф (Intel) створив перший мікропроцесор, тобто інтегральну схему, придатну для виконання функції великої ЕОМ. До середини 1970-х років з'явилися перші комерційно розповсюджені персональні комп'ютери (ПК) на базі 8-розрядних мікропроцесорів фірми Intel. Це була на той час комп'ютерна революція.

Саме поява ПК стала сильним додатковим стимулом для вдосконалювання комп'ютерного перекладу (особливо після створення комп'ютерів Apple II у 1977 р. і IBM PC у 1981 р.). Поновленню досліджень з комп'ютерного перекладу сприяло також підвищення рівня розвитку техніки і науки взагалі. Так, у 1970-ті рр. одержала поширення система автоматизованого перекладу SYSTRAN. Протягом 1974-75 рр. система була використана аерокосмічною асоціацією NASA для перекладу документів проекту «Союз-Аполлон». До кінця 1980-х років за допомогою цієї системи перекладали з кількох мов вже близько 100 000 сторінок щорічно. Розвитку комп'ютерного перекладу сприяло ще і зростання інтересу дослідників і проектувальників до проблеми штучного інтелекту (тут явно переважали лінгвістичні аспекти) і комп'ютерного пошуку даних [7].

Починаючи з 1980-х рр., коли вартість машинного часу помітно знизилась, а доступ до них можна було одержати в будь-який час, машинний переклад став економічно вигідним. У ці і наступні роки удосконалювання програм дозволило досить точно перекладати багато видів текстів. 1990-ті рр. можна вважати справжньою «епохою Відродження» у розвитку комп'ютерного перекладу, що пов'язано не тільки з широкими можливостями використання ПК і появою нових технічних засобів (у першу чергу сканерів), але і з появою комп'ютерних мереж, зокрема глобальної мережі Internet.

Наприклад, створення Європейської Інформаційної Мережі (EURONET DIANA) стимулювало роботи зі створення систем автоматизованого перекладу. У

1982 р. було оголошено про створення європейської програми EUROTRA, метою реалізації якої була розробка системи комп'ютерного перекладу для всіх європейських мов. Спочатку проект оцінювався в 12 млн. доларів США, але вже в 1987 р. фахівці визначили сумарні витрати по цьому проекту більш ніж у 160 млн. доларів [4].

Використання глобальної мережі Internet об'єднало мільйони людей, що говорять різними мовами, у єдиний інформаційний простір. Домінує, природно, англійська мова, але: є користувачі, які нею зовсім не володіють чи володіють дуже слабо; існує безліч Web-сторінок, написаних не англійською мовою.

Для полегшення перегляду Web-сторінок, описаних незнайомою користувачеві мовою, з'явилися додатки до браузерів, за допомогою яких здійснюється переклад обраних користувачем фрагментів Web-сторінки або всієї Web-сторінки, що переглядається. Для цього досить лише скопіювати частину тексту та вставити його у відповідне поле або «натиснути» на спеціальну кнопку меню. Прикладом такого комп'ютерного перекладача є програмний засіб WebTransSite фірми «Промт», створений на базі програмного засобу Stylus, який можна використовувати в різних браузерах (Netscape Navigator, Internet Explorer, Mozilla Firefox, Opera та ін.) або, наприклад, Google Translate – це сервіс компанії Google, за допомогою якого можна автоматично перекладати слова, фрази та Web-сторінки з однієї мови на іншу. В системі Google використовується власне програмне забезпечення для перекладу на основі статистичного машинного перекладу. З вересня 2008 р. підтримуються й переклади українською мовою. Користувач уводить текст, поданий мовою оригіналу, та вказує мову, якою цей текст потрібно подати.

Проблемами машинного перекладу в теперішній час займається ряд відомих компаній, таких як SYSTRAN Software Inc., Logos Corp., Globalink Inc., Alis Technologies Inc., Toshiba Corp., Compu Serve, Fujitsu Corp., TRADOS Inc., Промт та інші. З'явилися також компанії, що спеціалізуються на машинному перекладі, зокрема компанія SAP AG, яка є європейським лідером у розробці програмного забезпечення і протягом багатьох років використовує системи машинного

перекладу різних виробників при локалізації своїх програмних продуктів. Існує і служба машинного перекладу при комісії Європейського Союзу (обсяг перекладу в комісії перевищує 2,5 млн. сторінок щорічно; переклади всіх документів виконуються оперативно 11-тьма офіційними мовами, забезпечують їх 1100 перекладачів, 100 лінгвістів, 100 менеджерів і 500 секретарів) [48].

Проблемам комп'ютерного перекладу значна увага науковців приділяється в галузі лінгвістики, зокрема в Україні у Київському державному університеті лінгвістики, дуже міцною є лінгвістична школа Санкт-Петербурга та Москви. Не можна не згадати такі праці, як фундаментальна монографія Ф. Джорджа «Основи кібернетики» [5], Дж. Вудера «Science without properties», О. К. Жолковського «О правилах семантического анализа», Ю. М. Марчука «Проблемы машинного перевода», Г. С. Цейтіна, М. І. Откупщицовой та ін. «Система анализа текста с процедурным представлением словарной информации» [6] та інші, в яких сформульовані основні принципи і проблеми практичної реалізації машинного перекладу. Ці монографії містять цікавий фактичний матеріал і можуть бути корисні педагогу в побудові курсу лекцій з комп'ютерних технологій перекладу й опрацювання текстів.

Протягом багатьох років науковці в галузях лінгвістики, кібернетики, інформатики вели інтенсивні пошуки моделей і алгоритмів людського мислення і розробок програм, але так сталося, що жодна з наук – філософія, психологія, лінгвістика – не в змозі запропонувати такого алгоритму. Таким чином, штучний інтелект як «генератор знань» [9, с. 139] ще не створений, машинний переклад є частково структурованим завданням, а тому втручання людини в створення досконалих перекладів буде потрібне завжди і її треба, як слід, цього навчати.

Висновки до Розділу 1

За понад півстоліття свого існування машинний переклад з напівфантастичного проекту перетворився на реальність. Розробники систем МП вже не бояться, що «б'ються» над вочевидь нездійсненним завданням, а перекладачі – що «повстання машин» позбавить їх засобів до існування. Комп'ютер навряд чи коли-небудь замінить перекладача в усіх галузях, однак машинний переклад уже активно застосовується як корисний інструмент, нехай і для вирішення чітко визначених завдань. Для того, щоб зрозуміти, в яких випадках варто, а в яких не варто вдаватися до машинного перекладу, важливо знати принципи роботи МП, його обмеження та сферу застосування, щоб отриманий результат не розчарував.

Системи машинного перекладу поділяються на три категорії: системи на основі граматичних правил (Rule-Based Machine Translation, RBMT), статистичні системи (Statistical Machine Translation, SMT) та найперспективніші «гібридні» системи, які поєднують переваги двох вищезгаданих. Системи RBMT аналізують текст і роблять його переклад на базі вбудованих словників і набору правил для даної мовної пари. У системах SMT застосовується принцип статистичного аналізу: у програму завантажуються великі (до мільйона слів) обсяги текстів мовою оригіналу та їх переклади, виконані людиною. Програма аналізує статистику міжмовних відповідностей, слововживання, синтаксичних конструкцій тощо, а пізніше використовує її під час вибору варіантів перекладу. Цей процес можна визначити як «самонавчання». Систему може навчати й людина, виправляючи переклади після їх завершення. Саме так працює загальновідома служба «Перекладач Google», який докладніше будемо вивчати у наступному розділі. Завдяки здатності статистичних та гібридних систем МП навчатися внаслідок накопичення мовних даних якість перекладу в них підвищується з кожним наступним перекладеним текстом.

Головна перевага машинного перекладу в тому, що він дає змогу швидко впоратися з дуже великими обсягами тексту і тому іноді виявляється економічно

вигіднішим за переклад вручну. При цьому слід пам'ятати, що якість машинного перекладу завжди буде поступатися якості перекладу людиною. Тому його доцільно використовувати лише в певних випадках.

По-перше, машинним способом можуть перекладатися матеріали для внутрішнього користування, наприклад, коли потрібно загалом зрозуміти зміст сайту, статей або листів іноземною мовою або знайти повідомлення на ту чи іншу тему в пресі декількома мовами світу. По-друге, технічні та вузькоспеціальні тексти, які потім будуть передані на редагування фахівцям відповідно до тематики – у цьому випадку машинний переклад використовується як «підрядник», на основі якого технічний фахівець буде створювати фінальний текст, спираючись на власні знання з даного питання.

Багато типів матеріалів загалом не призначені для машинного перекладу. Наприклад, не можна довіряти машині тексти, де неточність перекладу може поставити під загрозу здоров'я людини, роботу складного пристрою або укладення великого контракту – заощаджений час у цьому разі не виправдовує ризику. Будь-які документи, які передбачають юридичну відповідальність (договори, гарантійні зобов'язання), потребують контролю людини. Машинний переклад непридатний для маркетингових матеріалів, де текст фактично переосмислюється в новому культурному контексті та створюється заново.

Загалом, задовільної якості можна очікувати при перекладі строго формалізованих технічних текстів, в той час як художні та рекламні тексти не підлягають машинному перекладу.

Попередня підготовка матеріалів може значно спростити завдання системі МП і редакторам, які будуть доопрацьовувати «сирий» машинний переклад. Така підготовка починається ще на етапі написання вихідного тексту: з цією метою для технічних письменників й авторів розробляються стандарти, дотримання яких дозволяє зробити текст простішим для розуміння та перекладу, як машинного, так і людського.

Постредагування – це правка «сирого» машинного перекладу редактором, який зазвичай має спеціальну підготовку та досвід роботи з машинними текстами.

Машинний переклад переважно потребує подальшого редакторського доопрацювання, але іноді його можна уникнути – зокрема, якщо тексти перекладаються для внутрішніх потреб, з метою зрозуміти загальний зміст або знайти та відібрати певні матеріали. Затрати часу та праці на постредагування – один з найважливіших факторів, який слід враховувати, оцінюючи економічну доцільність машинного перекладу. Художні, рекламні та інші тексти, які не призначені для перекладу машинним способом, не підлягають і постредагуванню: щоб зробити якісний текст, аналогічний «людському» перекладу, редактору доведеться переписувати його практично з нуля, що зводить нанівець будь-яку вигоду від застосування машинного перекладу.

Вдаючись до машинного перекладу, важливо не тільки чітко уявляти бажаний результат, а й розуміти обмеження цього методу, а також враховувати ще один фактор. Системи МП зазвичай потребують складного індивідуального налаштування та доопрацювання, зокрема «навчання» з конкретної тематики – без цього вони дають набагато гірші результати. У зв'язку з цим машинний переклад можна використовувати за умови, коли потрібно перекладати величезні обсяги однотипних текстів. Саме в цьому випадку буде економічно доцільно витратити певний час на навчання системи, а потім застосувати машинний переклад й отримати вихідний текст, придатний для постредагування. Якщо ж ідеться про декілька десятків сторінок, то намагатися впровадити машинний переклад безглуздо та збитково.

Таким чином, машинний переклад із постредагуванням може виявитися справді вигідним, якщо перекладаються однотипні тексти в дуже великих обсягах. Оскільки великі обсяги перекладів проходять через перекладацькі компанії, які зазвичай спеціалізуються у конкретних предметних галузях, впровадження досить ефективних, але дорогих систем машинного перекладу останнього покоління економічно виправдане саме в таких компаніях: ні постачальники контенту, нехай навіть великі, ні окремі перекладачі не зможуть самостійно ефективно використовувати машинний переклад.

РОЗДІЛ 2

МЕДІАТЕКСТ ЯК БАЗОВА КАТЕГОРІЯ МЕДІАЛІНГВІСТИКИ

2. 1. Феномен медіатексту та його змістове наповнення

Найбільш уживаний для позначення текстів масової комунікації термін «медіатекст» увібрав в себе паралельні, взаємозамінні або пересічні феномени – масово-комунікативний текст, масмедійний текст, журналістський текст, публіцистичний текст, газетний текст, телетекст, рекламний текст, PR-текст, Інтернет-текст. Змістове наповнення терміна медіа (від лат. «*media*», «*medium*» – засіб, спосіб, посередник) дозволяє називати медіатекстом будь-який носій інформації. Однак як узагальнюючий термін медіатекст закріпився саме за текстами масової комунікації [20]. Поява та окреслення змісту поняття «медіатекст» як субкатегорії тексту обумовлюється як загальнофілософськими, так і безпосередньо практичними причинами. Зазвичай лінгвістика обирала для дослідження текст традиційний, універсально-символічний, що був джерелом духовності. Медіатекст був на периферії лінгвістики. Сьогодні лінгвістика повертається до медіатексту, зацікавлена ним, тому що лінгвістична теорія вийшла на рівень дискурсивності і медіатекст є дискурсивним [19, с. 15].

Так, у 90-х рр. ХХ ст. в англomовній літературі виникає термін «медіатекст», який швидко поширюється як у міжнародних академічних колах, так і в національних медіадискурсах. Перші спроби осмислення його сутності здійснили такі вчені як: А. Белл і П. Гаррет, М. Монтгомері, Дж. Фіске, Х. Дженкінс та інші.

У даний час багато пишуть про те, що запропоновані в лінгвістиці ознаки є недостатніми при поясненні текстів, що функціонують у масовій комунікації. Спірними є такі критерії, як форма існування тексту, вербальний характер тексту, закінченість окремих творів, авторство, обов'язкова наявність заголовка або надфразових єдностей. Разом з тим слід говорити не скільки про недоліки класичної теорії, стільки про те, що сучасна текстова дійсність, не скасовуючи традиційних теорій, потребує інтегративних інтерпретацій, здатних пояснити нові

аспекти або нові типи текстів масової комунікації – змішаних, креолізованих, полікодових, гіпертекстів, мультимедіатекстів, сутнісні характеристики яких пов'язані з розвитком інформаційних технологій і конвергенцією засобів масової комунікації [6].

На відміну від тексту, медіатекст – твір масово-інформаційної діяльності та масової комунікації, суть якого – це конкретна інформація, виражена мовленням для впливу на громадську думку та здійснення переконання [28]. Медіатекст репрезентує мовну особистість автора, його світосприйняття та світобачення, інтелектуальний рівень та когнітивну здатність. При цьому відображення подій у медіатексті передбачає наявність у ньому затексту, своєрідного фрагменту подій, що описується у медіатексті. Комунікативне завдання медіатексту полягає у тому, щоб описати текст з поправкою на авторське бачення, тобто так, як вважає журналіст.

Найважливішою характеристикою сучасного масмедійного тексту, яка відрізняє його від тексту взагалі, є його багатовимірність (в роботах різних авторів позначається термінами багатоплановість, поліфонічність, гетерогенність або інтегральність), під якою слід розуміти поєднання різнорідних вербальних, візуальних, аудитивних, аудіовізуальних або інших компонентів в єдиному смисловому просторі тексту. Також відмінною рисою медіатекстів вважається їх мовна специфіка, обумовлена, перш за все, тим, що адресована масовій аудиторії [25, с. 413].

Російська дослідниця Т. Добросклонська більш детально окреслила концепцію медіатексту як базової категорії медіалінгвістики. На основі комунікаційної моделі, що охоплює комунікатора, комуніканта, канал, зворотний зв'язок, повідомлення, процеси його кодування та декодування, а також ситуацію спілкування, Т. Добросклонська прирівнює медіадискурс до повідомлення з усіма іншими компонентами комунікації, а медіатекст – до повідомлення з урахуванням каналу, з якого воно надійшло [37, с. 200]. Дослідниця зауважує, що, на відміну від лінійного тлумачення тексту як об'єднаної спільним змістом послідовності вербальних знаків, масмедійний текст за рахунок сполучення вербальної частини тексту з медійними якостями певного засобу масової інформації набуває рис

об'ємності та багат шаровості, утворюючи певну цілісність та нерозривну єдність, що і становить сутність поняття «медіатексту» [37 с. 28 – 34].

Науковець розробила систему аналізу медіатексту як об'ємного багаторівневого явища, що включає стійку систему параметрів. Ця система, з урахуванням внесених змін та доповнень Н. Чичеріної, дозволяє детально описати певний медіатекст з огляду на особливості його творення, каналу поширення і лінгвоформатних ознак. Запропонована система включає такі параметри [80, с. 12]: спосіб творення масмедійного тексту (авторський – колегіальний); форма творення і форма відтворення (одно-, багатовимірні); канал поширення (преса, радіо, телебачення, мережа інтернет); функціонально-жанровий тип тексту (новини, текст-нарис, реклама); тематична співвіднесеність як приналежність до певної тематики в рамках стійких меді-атопіків (buzz-topics).

Ця класифікація дозволяє детально проаналізувати будь-який масмедійний текст з огляду на основні форматні ознаки та особливості реалізації в ньому функцій медіамови, а також уможливорює достовірне висвітлення різноманітного комбінування функції повідомлення і впливу в будь-якому типі медіатексту.

Розглядаючи медіатекст у контексті багатоманітності та різноплановості сучасних процесів масової комунікації, Г. Почепцов визначає його як «новий комунікаційний продукт» [30]. Перманентна мета закладена у його природі, – це комунікація, обмін інформацією; вона невідокремлена від інших функцій і контекстів існування медіатексту, завжди передбачає вихід в інші коди, знаки та тексти. При цьому медіакомунікація не має нейтрального характеру і полягає в його сугестивно-аксіологічній природі: інтенція переконання, впливу чи маніпулювання апріорі закладена у текстах медіакультури. Така специфіка також визначається низкою чинників та характеристик медіатексту, таких як прагматична настанова та вплив на когнітивну сферу. З одного боку – медіатекст жорстко орієнтований на конкретний результат та визначену цільову аудиторію; з іншого – він модифікує індивідуальну картину світу кожного реципієнта, оскільки йому передається не лише інформація, а й емоційно-оцінний зміст.

2. 2. Основні принципи членування медіатекстового континууму

Питання типології текстів і виокремлення базових категорій, які можуть бути покладені в основу членування текстового континууму, залишаються в лінгвістиці тексту відкритими. Відсутність загальноприйнятої класифікації дослідники пояснюють «властивостями тексту взагалі та неможливістю задавати будь-які обчислення текстів зокрема» [31, с. 223].

Типологія може базуватися на будь-якій з текстових ознак – інформаційних, функціонально-стилістичних, структурно-семіотичних або комунікативних, на перетині яких один і той же текст буде належати до різних груп [32, с. 13].

Відомі класифікації, побудовані на лінгвістичних і екстралінгвістичних параметрах, з урахуванням об'єктивних і суб'єктивних чинників. Наприклад, тексти, які диференціюються залежно від характеру їхньої побудови (від 1-ї, 2-ї і 3-ї особи), передачі чужого мовлення («своє і чуже»), функціонально-змістовного призначення (опис, розповідь, міркування), кількості учасників комунікації (монолог, діалог, полілог), типи зв'язків між реченнями [32, с. 15].

Тексти також типологізуються з погляду їхнього впливу на аудиторію. Розрізняють чотири типи медіатекстів залежно від того, чи мають вони вплив на:

- 1) масову аудиторію;
- 2) конкретний соціальний інститут / конкретного адресата;
- 3) вимагають безпосередньої реакції (втручання в реальну дійсність);
- 4) взагалі не призначені для дії (інформують, нейтральні) [Сушкова].

У дослідженні В. Рогозіної чинниками для систематизації медіатекстів є зовнішні (екстралінгвістичні) і внутрішні (лінгвоментальні) фактори. У підсумку авторка виокремлює такі різновиди медіатекстів, які відображають типову організацію змісту: новинні, аналітичні, критичні, політико-публіцистичні та інші. [74, с. 128].

Пронизуючи всі сфери життєдіяльності суспільства, медіакультура є таким унікальним феноменом, де найбільш повно реалізуються як комунікативні, так і когнітивні процеси; вона сьогодні визначає і соціальні практики, і соціальне

пізнання. Сьогодні мовна практика засобів масової інформації є індикатором основних суспільних змін, що визначає основні тенденції розвитку лексико-семантичної, словотвірної, синтаксичної структур мови. Медіатексти – це одна з найпоширеніших форм існування мови. Чимало наукових розвідок присвячено мові всеукраїнських і регіональних медіа (телевізійних і радійних етерів, пресі, інтернету, рекламі), проте поза увагою дослідників залишаються гіперлокальні медіа. Медіатекст є базовим і визначальним елементом медійної культури: взятий у своїх часткових, фрагментарних проявах він є продуктом медіакультурних практик, а взятий у своїй глобальності він є безпосередньо медіакультурою у розумінні гетерогенної та гетероструктурної системи знаків, смислів та кодів. Медіатекст вже набув статусу базової категорії у медіалінгвістиці, журналістиці, медіафілософії та медіаосвіті, а також укорінився у філософських, культурологічних та психолого-педагогічних дослідженнях. Та все ж дослідницька методологія повинна не лише відпрацьовувати новий інструментарій при поясненні актуальних процесів, але і залучати класичні філософські та культурологічні надбання.

2. 3. Медійний текст як предмет теоретичного дослідження

Практично у всіх сферах діяльності сучасної людини у тій чи іншій мірі використовується поліграфічна у широкому сенсі або ж медійна продукція.

«Поліграфічна» – в широкому сенсі: від книг і листівок, до ручок з нанесеним на них логотипом, від візитних карток до фірмових повітряних куль. Журнал також є продуктом поліграфічного виробництва. Ми розглянемо поняття поліграфічної продукції, її види, поняття журналу його позитивні і негативні аспекти, класифікацію журнальної продукції.

Поліграфія – область, галузь промисловості, сукупність технічних засобів і технологічних прийомів, використовуваних для тиражування (репродукування) оригіналу, що пройшов редакційну підготовку. Поліграфічне виробництво – сукупність різних технічних засобів і технологій, що використовуються для друкованого розмноження текстової та образотворчої інформації у вигляді газет, книг, журналів, репродукцій та іншої друкованої продукції [30, с.184]. Таким чином, поліграфічна продукція це вироби, виготовлені з використанням поліграфічних технологій.

Сучасна поліграфія виробляє різноманітну продукцію, починаючи з візиток і календарів, закінчуючи рекламними банерами, журналами та державними документами. Головне завдання поліграфії полягає в переробці та розповсюдженні інформації.

Однак, крім цього основного завдання продукція поліграфічного виробництва виконує і багато інших функцій, тому чітку класифікацію поліграфічної продукції розробити вельми складно. Поліграфічну продукцію, за її призначенням, можна умовно розділити на такі основні групи: видавнича продукція, рекламна продукція, ділова продукція та інші.

Видавнича продукція – сукупність видань, що несуть інформаційний характер: книги, журнали, газети, брошури; – призначена для просування брендів, торгових марок, компаній-виробників та їх продукції, компаній-продавців і пропонувананих ними послуг.

Не так багато праць присвячено типології журналів. Тип цього виду періодики визначає його зміст і відповідно, оформлення, адже ці дві складові – дві рівноправні частини видання. Від нього також залежать архітектоніка журналу, його елементи і комплекси, оформлення обкладинки і внутрішня структура.

Типологічна систематизація вітчизняної періодики є важливим елементом дослідження медіа загалом, оскільки сприяє: а) усвідомленню соціальної ролі журналістики; б) з'ясуванню організаційно-мотиваційної основи діяльності сучасної періодики».

Український дослідник М. Недопитанський пропонує типологізувати сучасну періодику за двома видами ознак: головними і другорядними. Він виділяє такі головні ознаки: а) ознака тематичної масштабності та рівня охоплення аудиторії (загальнонаціональна, регіональна періодика; б) ознака власності (бюджетна, комерційна періодика); в) жанрова ознака (інформаційно-масова, аналітична періодика). До другорядних ознак відносяться: професійно-галузева (відомчі видання, «ділова» періодика); ідеологічна (партійна преса); розважальність («глянцеві» видання, таблоїди) [63, с.186].

Взагалі тип видання – це якийсь узагальнений образ, що повторюється в тій або іншій мірі в групі реально існуючих органів масової інформації. Саме типологічні властивості стають визначальними для формування концепції видання. Також вони відіграють важливу роль у виборі матеріалів для рубрик, жанрів обраних творів, а також доборі зображального ряду. «Видання повинне мати свою зовнішню форму, що дозволяє розпізнати і виділити його з багатьох інших, подібних до нього». Основною метою будь-якого журналу є оперативно, через установлені проміжки часу поширювати інформацію, яка адресується різним групам читачів.

Українська дослідниця В. Шевченко пропонує типологію журналів як засобу масової інформації за такими критеріями:

- цільове або функціональне призначення;
- тематика або зміст (характер інформації);
- читацьке призначення;

- періодичність;
- місце і сфера розповсюдження [102 – 104].

Дослідниця, виділяючи таку системну ознаку, як цільове призначення, визначає наступні його види:

- інформування;
- аналітика;
- навчання (просвіта);
- виховання;
- організація дозвілля;
- пропагування (реклама).

За змістом розрізняють такі підвиди досліджуваних видань, як:

- суспільно-політичний;
- науковий;
- науково-популярний;
- розважальний;
- літературний;
- спеціалізований
- виробничо-практичний;
- реферативний [102 – 104].

За читацьким призначенням виділяють такі групи журналів: для фахівців, широкого кола читачів та окремих груп читачів. Літературні видання належать до групи журналів, які видаються для широкого кола читачів, тобто мають на меті у популярній формі інформувати про всі сфери суспільного життя.

Журнали також можна поділяти за окремими групами читачів. Цей поділ стосується і літературних видань, незважаючи на те, що більшість з них має універсальний характер, тобто орієнтований на широку аудиторію. «Одна людина може бути потенційним читачем кількох журналів або один журнал становить інтерес для кількох аудиторних груп». Отже, за групами читачів розрізняють:

- журнали для дітей;
- для молоді;

- для чоловіків
- для специфічних груп читачів;
- для сімейного читання;
- видання національних груп, меншин;
- видання політичних партій та об'єднань.

Літературні журнали, як і журнали загалом, можна також типологізувати за такими критеріями, як місце випуску і сферу розповсюдження видання та час.

Особливістю літературних журналів є те, що вони належать до такого виду видання, як «товстий» журнал. З історії відомо, що останній «збирав, організовував нове літературне покоління, акумулював пошуки мистецтва слова та його здобутки, презентував літературне життя сучасності, відображав суспільні настрої, вписуючи мистецькі процеси в контексті суспільного життя, слугував справі самоусвідомлення нації, держави» . Він був своєрідною «контамінацією літературного збірника, політичної газети та своєрідної наукової енциклопедії» . Таким він залишається і зараз. Одним із критеріїв визначення типу «товстого» журналу залишається визначення співмірності його відповідних частин (літературної, публіцистичної та енциклопедичної).

Дослідниця О. Іванова [40, с. 462] пропонує розглядати три підтипи цього виду друкованих видань: «товстий» журнал як літературно-художнє видання; як науково-публіцистичне видання; як інтелектуальне видання. «Літературно-художнє видання – це підтип, що орієнтує аудиторію у вирі літературного життя й літературного процесу сучасності, зокрема поточних подіях, явищах, тенденціях». Цей підтип зорієнтований на публікування нових творів літератури, які обираються редакцією. Вони також містять зазвичай критичні і публіцистичні матеріали про літературу. У літературно-художніх журналах «надається слово науковцям і митцям, а також хроніка подій навколо літератури: фестивалі, конкурси, пам'ятні дати тощо».

Розглядаючи «товстий» журнал як науково-публіцистичне видання потрібно пам'ятати, що «у цьому підтипі увага зосереджується в основному на окремій соціокультурній сфері (культура, політика, суспільна свідомість, мистецтво тощо)

або житті соціуму загалом» [40]. Як інтелектуальне видання він являє собою певну альтернативу науковому, «оскільки дає можливість побачити певну проблемно-тематичну сферу крізь призму різних поглядів, зокрема фахівців різних наук та фахівців, далеких від теоретичного осягнення життя соціуму, але тих, хто долучений до проблеми, що обговорюється».

Належність літературного журналу до «товстого» типу видань передбачає значний обсяг матеріалів, які з'являються на його сторінках. За тематикою можна виділити наступні види літературних журналів:

- літературно-художні;
- літературно-політичні;
- критико-бібліографічні;
- історико-літературні;
- сатиричні та ін.

За кількісним вмістом їх поділяють на:

- літературно-художні (містять первинні літературні твори та критику);
- літературні (література плюс довоколалітературна інформація – інформаційні повідомлення, статті, інтерв'ю);
- змішаного типу (поєднання літературно-художньої складової з іншими змістовими аспектами як рівноправних частин журналу)

Отже, літературний журнал продовжує розвиватися. Розширюється його тематичний вміст, з'являються нові особливості формування контенту загалом. Незважаючи на загалом складний період для паперової преси, він знаходить свого читача. Визначення основних типологічних категорій літературного журналу є надзвичайно важливим, адже дає можливість розглядати медіа загалом як єдину систему, а також будувати модель журналу такого типу для того, щоб він справді був цікавим для своєї аудиторії.

2. 4. Складники мови архітекtonіки медійного видання

Головними параметрами архітекtonіки є внутрішній зміст і форма вираження. Внутрішній зміст друкованого видання являє собою сутність газети або журналу як самостійної системи і включає компоненти, що виражають її найважливіші ознаки:

- утилітарний зміст – корисне призначення видання (особисте споживання, масова інформованість тощо);
- функціональний зміст – призначення видання та періодичність (щоденна газета, вечірній випуск, тижневик; рекламне, політичне, бульварне видання тощо);
- структурний зміст – загальна об'ємно-просторова будова видання, взаєморозташування і взаємодія його частин;
- конструктивно-матеріальний зміст – конкретний засіб втілення структури, конструктивна система, основні елементи, вплив окремих частин видання одна на одну;
- технологічний зміст – спосіб виготовлення видання [104, с. 329].

Мова архітекtonіки – це сукупність різноманітних засобів, прийомів і елементів виразності, інформативності форми газетно-журнального видання, що виконують інформаційно-естетичну, архітекtonічну функцію, що дозволяє відобразити характер видання та викликати певні емоції й естетичне враження, допомагають сприймати інформацію.

Палітра архітекtonіки містить у собі групу найважливіших засобів цілеспрямованого художнього виразу суті предмета і взаємозв'язку внутрішнього змісту і зовнішнього образу, що спираються на застосування визначених геометричних фігур, що зорозво й емоційно впливають на людину, засобів візуальної організації частин, обсягів і «простору», визначених сполучень тонів, кольорів, тощо. У мові архітекtonіки, як у будь-якій іншій мові, «слова» з'єднуються у «фрази» і «тексти» з урахуванням певних правил – своєї «граматики» архітекtonіки. Головне «граматичне» правило мови архітекtonіки – доцільність застосування того чи іншого художньо-виразного засобу, гармонічний

взаємозв'язок окремих слів цього своєрідного тексту і підпорядкування їхньому загальному змісту – призначенню і внутрішньому змісту конкретного видання. Якоюсь мірою в ролі правил мови архітектоніки виступають також композиційні закономірності візуальної цілісності і гармонійності форми: симетрія, урівноважена асиметрія, ритм, метр, контраст, нюанс, подібність, масштабна домірність, «золотий перетин» [104, с. 331].

Найвиразнішим елементом газетного дизайну є шрифт – графічна форма знака алфавіту, що має різну графічну форму. Наприклад, буква Н – дві вертикальні лінії, з'єднані горизонтальною, але вона може бути широкою і вузькою, виконана світлими тоненькими штрихами або товстими, основи можуть мати зарубки або ні. Для основного тексту використовується один шрифт, розмір букв та інтервал між рядками основного тексту також повинен бути постійним. Послідовність у використанні шрифтів, розміру літер та інтервалів між рядками створюють уяву цілісності, єдності розмаїтості, динамічної рівноваги і росту, упорядкованої безлічі. Важливі слова, що виділяються в усному мовленні інтонацією голосу, часто набираються розрядкою, курсивом [94, с. 229].

Архітектура видання диктує формат заголовка. Формат у свою чергу підказує, чи стане заголовок в один рядок, або його потрібно розбити на 2, 3, іноді навіть на 4-5 рядків. При розподілі заголовка на 2-3 рядки треба стежити за тим, щоб кожен зберігав свій акцент, свій зміст, тоді заголовок буде зрозумілішим. Важлива композиція заголовка відносно основного тексту: він може стояти над текстом, чи під ним, збоку або «впровал» (між рядками тексту), розтягуватися на 2, 3, 4 стовпці. Стиль заголовка має бути простим, із використанням одного чи двох шрифтів. Розмаїття досягається використанням різних розмірів та стилів (курсив, жирний, вузький та поєднання стилів). Кожна рубрика може мати власні шрифти, заголовків, це дає змогу читачеві швидко орієнтуватися в газеті. Невеликі заголовки, набрані напівжирним шрифтом сприймаються як лінійки. Це враження посилюється завдяки пробілам над та під заголовком. Своє призначення в оформленні газети мають підзаголовки. Вони деталізують і пояснюють основні заголовки, тим самим відрізняючись від рубрик, що, навпаки, являють собою

заголовки загального типу [94, с. 229].

Для постійних рубрик обирається єдине оформлення, найчастіше – визначене місце. Для деяких рубрик роблять фотоефект на вивороті, інші – ставлять на підложку, треті – на вуса або лінійки. Уніфікація, на перший погляд, те саме що штамп, але це далеко не так. У використанні рубрик і їхнього оформлення, у розташуванні окремих добірок (на тему, що газета веде, наприклад, протягом року) треба дотримуватися одноманітності.

До декоративних елементів видання відносяться лінійки, прикрашення та заставки. Головне призначення лінійок у періодичних виданнях – виділення матеріалів або відокремлення їх від інших. Сучасний дизайн вимагає використання лінійок лише у випадках, коли вони точно потрібні для поділу матеріалу на сторінці. Лінійки між стовпцями завантажують шпальту і в сучасних газетах і журналах майже не використовуються [94, с. 229].

Ілюстрація – допомога читачеві. Використання фотографій значною мірою впливає на дизайн газети або журналу. Ілюстрування входить в число заходів внутрішнього оформлення друкарського організму видання, прийомів, які служать для того, щоб затримати увагу читача на найбільш істотних місцях тексту. Таких засобів багато. Ілюстрації дають пояснення до найважливіших або незрозумілих місць видання, організують ритм читання, процес розгортання перед читачем повідомлень. Сторінка видання починає створюватися навколо фотографії, гарна фотографія – завжди домінуючий елемент шпальти. Кращими вважаються фотографії, що зображують дії, і напрямок дії або обличчя людини повинно бути спрямоване на сторінку або статтю, яку супроводжують. Неякісні фотографії краще або взагалі не публікувати, або замінити малюнками [94].

В архітектурі газети або журналу власну роль відіграють шрифт, його малюнок і розмір, пропорції сторінок, ілюстрації, друкарські прикраси. Всі ці елементи повинні бути організовані таким чином, щоб у поєднанні доповнювали один одного, а не вступали в суперечність між собою.

2. 5. Основні принципи перекладу медіатекстів

Публіцистичний стиль мовлення являє собою функціональний різновид літературного мовлення і широко застосовується в різних сферах суспільного життя: в газетах і журналах, в тому числі інтернет-виданнях, на телебаченні і радіо, в публічних політичних виступах, в діяльності партій і громадських об'єднань. Сюди ж слід додати політичну літературу для масового читача і документальне кіно.

Сфера використання публіцистичного стилю – громадсько-політична, суспільно-культурна, виробнича діяльність, і навіть сфера навчання. Основне його призначення – «служити розв'язанню суспільно політичних питань, активно впливати на читачів, переконувати у справедливості певної ідеї, спонукати їх до творчої діяльності, пропагувати прогресивні ідеї, учення, знання, здоровий спосіб життя тощо» [39, с. 121].

Основне призначення та сфера використання текстів публіцистичного стилю вплинули на формування його відповідних ознак: «логізація та емоційна виразність, оцінка – соціально-політична, ідеологічна, естетична, моральна, пристрасне ставлення до предмета мовлення, змісту, інформації, поєднання точності висловленої інформації, наукових положень з емоційно-експресивною чи імперативною образністю конкретно-чуттєвого бачення питання чи проблеми» [105, с. 244].

За словами С. Єрмоленко, «до основних ознак публіцистичного стилю, крім того, належать: спрямованість на новизну; динамічність; актуалізація сучасності; інформаційність; політична, суспільна, морально-етична оцінка того, про що пишеться або мовиться; синтез логізації та образності мовного вираження, що нагадує про близькість публіцистичного стилю до наукового і художнього; документально-фактологічна-точність; декларативність; закличність; поєднаність стандарту й експресії; авторська пристрасність; емоційність, простота і доступність; переконливість. Усі ці й інші ознаки створюють враження так званої «багатостильовості» публіцистичного стилю, який настільки розростається й

розгалужується поза власне публіцистичним, що підстилі дають підстави називати їх окремими стилями (газетним, журнальним, телевізійним тощо)» [38, с. 112].

Основні мовні засоби публіцистичного стилю – це «сплав елементів наукового, офіційно-ділового, художнього стилів. З одного боку, у ньому широко використовується суспільно-політична лексика, політичні заклики, гасла, точні найменування (подій, дат, учасників, місця), а з іншого – багатозначна образна лексика, що здатна привернути увагу читача і вплинути на нього, художні засоби – тропи і фігури. Всі лексеми, як правило, чітко поділяються на позитивно-оцінні й негативно-оцінні. Навіть при художньому домислі в публіцистичному стилі авторське «я» збігається з фактичним мовцем» [49, с. 143].

У глобальних виданнях газет та журналів преважають тексти, головна мета яких – сповістити нову інформацію. Різновидів таких текстів багато: короткі інформаційні повідомлення (нотатки), тематичні статті, оголошення, інтерв'ю. Другим розповсюдженим видом газетно-журнального тексту є есе, у якому основну роль відіграють не власне інформаційні матеріали, а суждення про них та форма їхньої подачі [2].

Та обставина, що вказані нами тексти є частиною глобального тексту газети чи журналу, уявляється нам важливим для визначення стратегії їхнього перекладу: адже у цьому глобальному тексті є свій єдиний стиль, своя ідеологія, своє тематичне спрямування. Цим глобально-текстовим ознакам не підпорядковані у складі журналу (газети) хіба що рекламні заставки (а це означає, що переклад реклами з цього журналу, якщо нам його замовлять, ми можемо здійснювати без урахування цих ознак). Однак, у деяких спеціалізованих журналах зустрічається реклама, прямо чи опосередковано пов'язана із глобальним текстом (наприклад, реклама освітніх установ у журналі, що присвячений вивченню іноземних мов; молодіжна реклама в журналі для підлітків) [1].

При визначенні домінант перекладу бажано врахувати джерело тексту. Зчаста, матеріали, написані різними авторами, не мають особистісних ознак, бо

вони підпорядковані законам мовленнєвого жанру газетно-журнальної публіцистики.

Реципієнтами газетно-журнального тексту є широкі прошарки населення, хоча деякі видання мають меншу станову чи тематичну орієнтацію. Обшир читацької аудиторії викликає потребу доступності тексту. Тому комплекс мовних засобів, що використовуються у ньому, за століття існування цього жанру вибудувався таким чином, що у сучасному втіленні ідеально виконує своє завдання. Провідною ознакою газетно-журнального тексту є клішованість засобів мовного втілення висловлювання, а основним засобом – стійка (умежах конкретного жанру!) поєднуваність. У термін «кліше» ми не вкладаємо ніякого негативно-оцінного значення. Йдеться про статус мовних зворотів – між вільним поєднанням і фразеологічним зрощенням: «демографічний вибух», «негативні прогнози», «криза довіри». Із таких, досить звичних для читача, висловлювань складається газетно-інформаційний текст. Такі кліше утворені за принципом метафори. Переважна більшість кліше містить просту оцінну конотацію за шкалою «добре» / «погано», наприклад: «безутримна гонка озброєнь» (погано); «майстер своєї справи» (добре); і те, що читач знаходить у тексті комбінацію відомих оцінювань, полегшує розуміння сумарної оцінки події, яку здійснив кореспондент [1].

У газетно-журнальному тексті, безумовно, міститься об'єктивна когнітивна інформація. Висловлена вона незалежними від контексту мовними засобами: це цифрові дані, власні назви, назви фірм, установ та закладів. Але їхній перелік (згадування одних даних і не згадування інших), їхнє місце в тексті, розташування імен (наприклад, порядок перерахування імен політичних діячів) уже визначає певну позицію. Ні на вибір даних, ні на їхнє місце у тексті перекладач вплинути не може. А ось достовірність передачі інших засобів оформлення позиції автора – повністю залежить від перекладача [2].

Специфіку газетно-журнального варіанту писемної літературної норми, окрім деяких відхилень на користь усного варіанту, складають переважно вже згадані кліше та фразеологізми. Їхній переклад – особлива проблема. Адже

передача їх послівно, зазвичай, неможлива, оскільки вони являють собою єдиний образ, і, відповідно, їх слід розглядати як єдине семантичне ціле; заміна їх словами у прямому значенні також небажана – зникне атмосфера звичних для читача образів та раніше заданих оцінок, і читач може втратити до тексту будь-яку зацікавленість. Отже, частина комунікативного завдання – сповіщення певної позиції – не буде виконана.

Техніка передачі «справжніх» фразеологізмів – ідіом, приказок і прислів'їв давно розроблена. Перекладач розглядає їх як семантичну єдність та намагається віднайти в мові перекладу аналогічний фразеологізм, бажано – з тим же ступенем семантичної зв'язності. Наприклад, ідіома («бить баклуши»). Для неї перекладач намагається дібрати у перекладі еквівалент із такою ж затемненою формою. Якщо такого еквіваленту у мові перекладу не існує, перекладач змінює ідіому на фразеологічну єдність, у якій образність зберігається («бити байдики»). Під час перекладу фразеологізмів у сучасному газетно-журнальному тексті перекладач має бути уважним, тому що існує такий феномен, як деформація і контамінація фразеології. Найпростіший варіант деформації – втрата повного складу: «Із ким поведешся...». Це назва однієї з публікацій за політичною тематикою. Йдеться про приказку «Ізким поведешся, від того й наберешся». У цьому випадку перекладачеві слід зберегти принцип неповноти, тобто, обірвати приказку в тексті перекладу, але так, щоб збереглася семантика оригіналу [2].

Контамінація, тобто переплетення двох фразеологізмів, наприклад: «Не плюй в колодязь, вилетить – не впіймаєш» (контамінація двох прислів'їв: «Не плюй в колодязь – стане в нагоді води напитися» і «Слово не горобець, вилетить – не впіймаєш») вимагає від перекладача знову-таки відтворення прийому. Коли еквіваленти знайдені, їх доведеться перекласти. Це всього лише два приклади, насправді варіантів зміни складу фразеологізмів значно більше, і завдання перекладача – помітити зміну і намагатися відобразити її у перекладі.

Значно складніше рухається справа з передачею кліше, оскільки багато з них не зафіксовані в словнику. Саме словосполучення з цією, клішованою, єдністю, А. Фалалєєв пропонує увести до активного запасу усного перекладача.

Приблизно те ж саме доводиться радити перекладачеві письмового тексту. В даному випадку немає необхідності завчати ці звороти на слух, але слід натренувати себе на те, щоб легко впізнавати їх у тексті оригіналу та уявляти собі, що саме в даному контексті зазвичай використовують у мові перекладу. Без цього досвіду доброго володіння текстовою специфікою однаково як на мові оригіналу, так і на мові перекладу, ніколи не відбудеться; що російське «закулісні угоди» та українське «підкласти свиню» – це одне і те ж. Ще більш «хитромудру» проблему являє собою висока аллюзивність газетно-журнального тексту. Виражається вона в тому, що журналісти використовують у якості готових «блоків», про які йшлося вище, приховане або явне цитування добре знайомих усім читачам фрагментів тексту з відомих кінофільмів, мультфільмів, популярних пісень, звукової і письмової реклами – коротше кажучи, спираються на широкий вербальний контекст усіх джерел масової інформації. Висновок один: перекладач повинен прагнути якомога краще знати цей контекст. Тоді хоча б частину прихованих цитат він розшифрує і буде намагатися відтворити або прокоментувати їх у перекладі. Тут, однак, ми стикаємося зі складною ситуацією, про яку багато сперечаються теоретики і практики: а чи треба передавати цю аллюзивність, якщо читач перекладу все одно не володіє широким контекстом ЗМІ? На наше переконання, розшифрована перекладачем глибина змісту тексту, його аллюзивний підтекст, має право бути переданим. Більше того, у перекладача якраз немає права позбавляти читача цієї глибини, але прямої цитати, вочевидь, із серіалу, буде, мабуть, недостатньо. Заповнити недостатній контекст допоможе внутрішній коментар у перекладі, щось на зразок: «Чим довше зріє, тим солодший буде, як говорить одна популярна в Німеччині реклама термінових банківських вкладів», де прихованою цитатою є текст реклами буквально: «Кращі плоди дозрівають найдовше». Втім, як уже зазначалося, це питання дискусійне. Не виняток, що перекладач обере більш академічний варіант коментування – виноски [1].

Окрім фразеологізмів, кліше і прихованих цитат, емоційна інформація в газетно-журнальному тексті передається за допомогою широкої палітри

синтаксичних засобів. По-перше, це довжина і складність речення. Короткі фрази дозволяють різко збільшити динаміку оповіді, а контраст коротких простих і довгих складних речень дозволяє виділити необхідне. Зазвичай, виділяється таким чином оцінка, укладена в короткій фразі. По-друге, це інверсія, що дозволяє виділити в реченні головне. Зрідка для посилення емоційності використовується також парцеляція, тобто відділення частини речення і оформлення його як окремого.

Особливу роль у газетно-інформаційному тексті відіграють так звані «модні» слова. Це можуть бути слова іноземного походження, що тільки входять у мову (такі, як у сучасних українській та російській мовах «маргінальний», «офіс» та багато інших), або старі слова, що несподівано розширили діапазон сполучуваності (як слово «стилістика»: «стилістика меблів», «стилістика автомобіля» тощо). У будь-якому випадку, це слова, частотність вживання яких сьогодні є високою. «Модні» слова підвищують довіру читача до тексту (цим же засобом активно користується реклама), підкреслюють актуальність інформації. Однак, якщо вони не мають міжнародної популярності, то при перекладі на іншу мову не будуть справляти враження «модних». Що ж робити перекладачеві? Як передати цей функціонально важливий засіб? Мабуть, тут можлива тільки лексична компенсація, тобто, введення до тексту перекладу «модних» слів мови перекладу, вірніше, заміна при перекладі нейтральних з точки зору «модності» слів – на «модні», тобто перенесення функціонального параметра «модності» на іншу лексему.

Повернімося до прикладу контамінації двох прислів'їв «Не плюй в колодязь, вилетить – не впіймаєш». Тут відбилася ще одна істотна риса газетно-журнального тексту – наявність іронії, яка допомагає розставити акценти у вираженні автором оцінки. Іронія – прихований комізм, який будується, зазвичай, на зіставленні несумісного (семантично, стилістично тощо). У газетно-журнальному тексті вона часто базується, наприклад, на використанні лексики високого стилю в нейтральному або наближеному до розмовного контексті. Так чи інакше, перекладачеві доведеться для передачі цього контексту спробувати

відтворити принцип контрасту, тобто знайти серед варіантних відповідностей такі, які контрастують за тим же принципом.

Говорячи про газетно-журнальний текст, ми виключили з нашого розгляду інтерв'ю і оголошення. Деякі особливості інтерв'ю – це слово при усному перекладі. Оголошення ж, характерною рисою яких, поряд із іншими, є компресія, ми вирішили взагалі не зачіпати, оскільки вони вкрай рідко є об'єктом перекладу [2].

Настанови для перекладача. Домінантами перекладу газетно-журнального інформаційного тексту є засоби, що відображають його комунікативне завдання; повідомити нові відомості, надавши їм певну оцінку. Ще раз коротко перелічимо ці засоби і ресурси їх передачі:

1. Дані, імена, назви фірм, установ і організацій передаються однозначними еквівалентами; одиниця перекладу – слово або словосполучення.

2. Кліше і фразеологізми – переклад варіантними відповідниками; одиниці перекладу – словосполучення чи речення.

3. Приховані цитати – переклад за допомогою варіантних відповідностей або трансформацій, із коментуванням (внутрішнім або зовнішнім).

4. «Модні» слова – переклад за допомогою лексичної компенсації.

5. Контраст коротких і довгих речень, контраст речень за складністю, парцеляції – переклад за допомогою функціонально подібних структур, найчастіше – використанням трансформацій (зі збереженням контрасту).

6. Іронія – передається за принципом збереження контрасту функціонально подібних засобів. Одиниці перекладу – слово, словосполучення, речення. Зустрічаються всі види відповідностей [1].

Висновки до Розділу 2

Публіцистичний стиль мовлення являє собою функціональний різновид літературного мовлення і широко застосовується в різних сферах суспільного життя: в газетах і журналах, в тому числі інтернет-виданнях, на телебаченні і радіо, в публічних політичних виступах, в діяльності партій і громадських об'єднань. Сюди ж слід додати політичну літературу для масового читача і документальне кіно – все це можна об'єднати в широке поняття медійного контенту.

Медіатекст є базовим і визначальним елементом медійної культури: взятий у своїх часткових, фрагментарних проявах він є продуктом медіакультурних практик, а взятий у своїй глобальності він є безпосередньо медіакультурою у розумінні гетерогенної та гетероструктурної системи знаків, смислів та кодів. Медіатекст вже набув статусу базової категорії у медіалінгвістиці, журналістиці, медіафілософії та медіаосвіті, а також укорінився у філософських, культурологічних та психолого-педагогічних дослідженнях. Та все ж дослідницька методологія повинна не лише відпрацьовувати новий інструментарій при поясненні актуальних процесів, але і залучати класичні філософські та культурологічні надбання.

Перманентна мета закладена у його природі, – це комунікація, обмін інформацією; вона невідокремлена від інших функцій і контекстів існування медіатексту, завжди передбачає вихід в інші коди, знаки та тексти. При цьому медіакомунікація не має нейтрального характеру і полягає в його сугестивно-аксіологічній природі: інтенція переконання, впливу чи маніпулювання апріорі закладена у текстах медіакультури.

Така специфіка також визначається низкою чинників та характеристик медіатексту, таких як прагматична настанова та вплив на когнітивну сферу. З одного боку – медіатекст жорстко орієнтований на конкретний результат та визначену цільову аудиторію; з іншого – він модифікує індивідуальну картину світу кожного реципієнта, оскільки йому передається не лише інформація, а й

емоційно-оцінний зміст.

Палітра архітекtonіки містить у собі групу найважливіших засобів цілеспрямованого художнього виразу суті предмета і взаємозв'язку внутрішнього змісту і зовнішнього образу, що спираються на застосування визначених геометричних фігур, що зорово й емоційно впливають на людину, засобів візуальної організації частин, обсягів і «простору», визначених сполучень тонів, кольорів і т.д.

Домінантами перекладу газетно-журнального інформаційного тексту є засоби, що відображають його головне комунікативне завдання – повідомити нові відомості, надавши їм певну оцінку, крім того, забезпечити функцію впливу на адресата, що отримує інформацію. Ще раз коротко перелічимо ці засоби і ресурси їх передачі: дані, імена, назви фірм, установ і організацій передаються однозначними еквівалентами; одиниця перекладу – слово або словосполучення; кліше і фразеологізми – переклад варіантними відповідниками; одиниці перекладу – словосполучення чи речення; приховані цитати – переклад за допомогою варіантних відповідностей або трансформацій, із коментуванням (внутрішнім або зовнішнім); «модні» слова – переклад за допомогою лексичної компенсації; контраст коротких і довгих речень, контраст речень за складністю, парцеляції – переклад за допомогою функціонально подібних структур, найчастіше – використанням трансформацій (зі збереженням контрасту); іронія – передається за принципом збереження контрасту функціонально подібних засобів.

РОЗДІЛ 3

КЛАСИФІКАЦІЯ ТА СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ПОМИЛОК МАШИННОГО ПЕРЕКЛАДУ

Класифікація, систематизація та вивчення помилок СМП виникла з практичних потреб редагування перекладу і вдосконалення СМП. Помилки СМП можна згрупувати у кілька типів. Покажемо це на прикладах перекладів російською мовою уривків зі стрічок новин сучасних українських інформаційних агентств, виконаних за допомогою СМП «Google Translate». За основу класифікації помилок, що виникають при перекладі за допомогою СМП, використали класифікацію Г. Ситар [76]. Отже, розглянемо типові помилки, що виникають при перекладі за допомогою СМП «Google Translate».

Google Перекладач, або Google Translate – сервіс компанії Google, що дозволяє автоматично перекладати слова, фрази та web-сторінки з однієї мови на іншу. Google використовує власне програмне забезпечення для перекладу. Його українська версія з'явилася у 2008 на 11 стадії розвитку сервісу. На жаль, не всі мови мають прямий переклад. Деякі мови перекладені на англійську через проміжну мову (яка у всіх випадках тісно пов'язана з потрібною мовою, але більш широко поширена). Таких мов є 8, серед них українська. У випадку української мови проміжною є російська [17].

Система Google Перекладач має функцію перекладу веб сторінки цілком, також Google Перекладач ніколи не позиціонував себе як ресурс для перекладачів, а його розробники завжди акцентували увагу на тому, що він може допомогти читачеві зрозуміти загальний зміст тексту іноземною мовою, але не надає точних перекладів [17].

Дана система не є досконалою на даному етапі розробки та розвитку, і потребує доопрацювання. Поки що не можливо позбавитися помилок через відсутність алгоритму аналізу та програмування, але розробники систем роблять все можливе, аби їх мінімізувати. Так, Google Перекладач пропонує користувачу надавати свої варіанти перекладу та вказувати на помилки.

Переклад, який надають нам СМП, можна використовувати лише при бажанні ознайомитися з інформацією, що доступна виключно іноземною мовою. Цей переклад не варто використовувати як повноцінний, навіть розробники систем акцентують на цьому увагу. Для того, щоб перетворити отриманий переклад на якісний та адекватний, потрібно виконати постредагування, виправити лексичні та граматичні помилки.

3. 1. Неперекладені слова в тексті перекладу

Досить поширеним явищем у текстах, перекладених за допомогою СМП «Google Translate» є наявність неперекладених слів у тексті перекладу, коли програма просто не може знайти еквівалентний відповідник у мові перекладу.

Основних причин для цього є кілька:

1. Відсутність слова або форми слова в електронному словнику (неповнота словника), здебільшого це стосується неологізмів, або ж власних назв, цю проблему можна вирішити додаванням потрібних слів до словника користувача), наприклад:

Текст оригіналу (далі – ТО):

«19 листопада 2018-го на 97-му році помер професор Ілько Корунець. Його називають фундатором сучасної української школи перекладознавства» [112].

Варіант перекладу за допомогою СМП «Google translate» (машинний переклад, далі – МП): *«19 ноября 2018-го на 97-м году умер профессор Илья Корунець. Его называют основателем современной украинской школы перекладознавства».*

Запропонуємо відредагований варіант перекладу даного прикладу (текст перекладу, далі – ТП):

«19 ноября 2018-го на 97-м году умер профессор Илья Корунец. Его называют основателем современной украинской школы переводоведения».

У даному прикладі бачимо дві помилки: неперекладеними залишилися прізвище «Корунець» та термін «перекладознавство». Ці два слова відсутні у

словнику аналізованого нами машинного перекладача.

ТО: *«Консалтинг та коучинг – це саме ті послуги, для надання яких часто залучають фахівців ззовні; при цьому, якщо консалтинг досить широко відомий у світі вітчизняного бізнесу, то коучинг ще тільки починає своє активне поширення і, на жаль, мало хто з керівників компаній чітко уявляє собі що це таке і навіщо він потрібний»* [113].

МП: *«Консалтинг и коучинг – это именно те услуги, для предоставления которых часто привлекают специалистов извне; при этом, если консалтинг достаточно широко известен в мире отечественного бизнеса, то коучинг еще только начинает свое активное распространение и, к сожалению, мало кто из руководителей компаний четко представляет себе что это такое и зачем он нужен»*.

У даному випадку маємо справу з тим, що МП просто виконав транслітерацію нового та невідомого для нього слова, при цьому не залишивши слово неперекладеним, як у попередньому випадку, проте все одно маємо справу з тією ж помилкою, коли слово відсутнє у словнику машинного перекладача.

Відредагований перекладачем текст:

ТП: *«Консалтинг и коучинг – это именно те услуги, для предоставления которых часто привлекают специалистов извне; при этом, если консалтинг достаточно широко известен в мире отечественного бизнеса, то коучинг еще только начинает свое активное распространение и, к сожалению, мало кто из руководителей компаний четко представляет себе что это такое и зачем он нужен»*.

ТО: *«Перший день кворкінгу був приурочений до Дня байбака, тоді пройшли «екопосиденьки» на честь його відкриття, під час яких запрошені гості розповідали про сліди різноманітних тварин, які можна знайти на снігу, та читали казки»* [107].

МП: *«Первый день кворкингу был приурочен ко Дню сурка, тогда прошли «екопосиденькы» в честь его открытия, во время которых приглашенные гости рассказывали о следах различных животных, которые можно найти на снегу, и*

читали сказки».

У даному реченні бачимо поєднання помилок з першого та другого прикладів, коли і слово «кворкінг» перекладено невірно, з неправильною флексією, а також бачимо транслітерацію слова, невідомого машинному перекладачеві, «екопосиденьки». Тобто маємо справу з неперекладеними неологізмами, що відсутні у словнику машинного перекладача.

Відредагований перекладачем текст буде виглядати наступним чином:

ТП: *«Первый день кворкинга был приурочен ко Дню сурка, тогда прошли «екопосиделки» в честь его открытия, во время которых приглашенные гости рассказывали о следах различных животных, которые можно найти на снегу, и читали сказки».*

ТО: *«Фудшеринг, «обмін їжею» – це система, яку винайшли дбайливі німці. Це рух, спрямований на порятунок свіжої їжі, яку необхідно утилізувати на вимогу закону. Головна мета фудшерінга – максимально скоротити викид харчових продуктів. Їжу можна забрати собі, подарувати друзям, або, що ще благородніше, роздати малозабезпеченим людям. Якщо ви збираєтеся йти в гості, домовтеся про те, що кожен приготує заздалегідь» [114].*

МП: *«Фудшеринг, «обмен пицей» – это система, которую изобрели заботливые немцы. Это движение, направленное на спасение свежей пиццы, которую необходимо утилизировать по требованию закона. Главная цель фудшерингу – максимально сократить выброс пищевых продуктов. Пиццу можно забрать себе, подарить друзьям, или, что еще благороднее, раздать малообеспеченным людям. Если вы собираетесь идти в гости, договоритесь о том, что каждый приготовит заранее».*

Відсутність слова у словнику машинного перекладача, маємо справу з неперекладеним російською мовою неологізмом.

ТП: *«Фудшеринг, «обмен пицей» – это система, которую изобрели заботливые немцы. Это движение, направленное на спасение свежей пиццы, которую необходимо утилизировать по требованию закона. Главная цель фудшеринга – максимально сократить выброс пищевых продуктов. Пиццу можно*

забрать себе, подарить друзьям, или, что еще благороднее, раздать малообеспеченным людям. Если вы собираетесь идти в гости, договоритесь о том, что каждый приготовит заранее».

2. Неправильне написання слова (у аналізованих нами стрічках новин помилок не знаходили). Але теоретично перед застосуванням СМП людина-перекладач повинна ретельно перевірити текст, що підлягає перекладу, задля запобігання виникненню подібного характеру помилок. Це стосується і наступного виду помилок СМП.

3. Неправильне оформлення переносу слів (перенос, поставлений вручну, насправді є дефісом, у комп'ютерному словнику немає таких слів), наприклад: «пояс-нення», «вихова-ність» тощо. У аналізованих нами стрічках новин виставлених вручну переносів також не знаходили).

При цьому слід наголосити, що помилкою саме СМП є лише помилка, що ми класифікували у пункті 1, а помилки 2 та 3 – це помилки не програми, а людини, яка зробила помилки у тексті оригіналу, або ж помилки людини-перекладача, що готувала текст до перекладу і підготувала його на неналежному рівні. Саме тому не зупиняємося на цих двох видах помилок.

До того ж, слід зауважити, що на основі виконаного нами пошуку помилок МП при перекладі медійних текстів, можемо наголосити про високу грамотність написання та ретельне вичитування текстів зі стрічок новин, оскільки технічних помилок, про які йшлося у двох останніх пунктах, немає.

Вважаємо за необхідне при виконанні перекладів за допомогою автоматизованого або машинного перекладу, перекладачеві здійснювати не лише постредагування перекладених автоматично текстів, але й попередній аналіз текстів, задля уникнення механічних помилок, не пов'язаних із безпосередньо діяльністю СМП.

3. 2. Лексичні та лексикографічні помилки

Якщо у попередньому підрозділі не всі типи помилок, що були нами розглянуті, стосувалися саме СПМ, то зараз розглянемо вже помилки, причиною яких є саме недосконалість існуючих нині систем машинного перекладу, їх також можна поділити на декілька підгруп. Це найбільша група помилок, що виникають при використанні СМП, отже розглянемо кожен з означених нами підгруп окремо.

3. 2. 1. Переклад багатозначних слів та омонімів

Нерідко СМП не розрізняють багатозначність слів, внутрішньомовну та міжмовну омонімію. Отже, розглянемо наступні помилки, пов'язані з багатозначністю та омонімією.

1. Вибір словникового еквівалента (значення слова), що не відповідає контексту (неврахування багатозначності слова), наприклад:

ТО: *«Одного дня їм цілком випадково вдається відбити масовану ворожу атаку»* [110].

МП: *«Однажды им совершенно случайно удается отбить массированную враждебную атаку»*.

Невірно обраний еквівалент слова *«ворожий»*. Обрано значення *«враждебный»*, тоді як вірний варіант – *«вражеский»*.

ТП: *«Однажды им совершенно случайно удается отбить массированную вражескую атаку»*.

ТО: *«Ця книга не схожа на попередні роботи автора – на перший погляд, невеличкі оповідання в стилі гору не мають нічого спільного між собою, але насправді складають єдину історію сучасного світу. Є тут і розповіді про привидів, і ретродетектив, і герметичний трилер, і наукова фантастика, і оповідання про злочинців й письменників; є навіть щось подібне до біблійної оповіді; але насправді все це – своєрідна космічна Одиссея, філософська історія про монстрів, які живуть у нас усередині, роздуми про всесвітнє коріння, що ним*

пов'язано цілі епохи; це також скромна спроба автора з'ясувати сенс людського існування» [109].

МП: *«Эта книга не похожа на предыдущие работы автора – на первый взгляд, небольшие рассказы в стиле хоррора не имеют ничего общего между собой, но на самом деле составляют единую историю современного мира. Есть здесь и рассказы о привидениях, и ретродетектив, и герметичный триллер, и научная фантастика, и рассказ о преступниках и писателей; есть даже что-то вроде библейской повествования; но на самом деле все это – своеобразная космическая Одиссея, философская история о монстрах, которые живут у нас внутри, размышления о всемирных корнях, которыми связаны целые эпохи; это также скромная попытка автора уяснить смысл человеческого существования».*

У даному прикладі бачимо граматичні помилки, що будуть розглянуті у підрозділі нижче, але зараз нас хвилює випадок вибору словникового еквівалента (значення слова), що не відповідає контексту (неврахування багатозначності слова) «коріння»: МП обрав варіант не «корни», тобто витоки, починання, а «кореня», тобто те, що стосується рослин.

ТП: *«Эта книга не похожа на предыдущие работы автора – на первый взгляд, небольшие рассказы в стиле хоррора не имеют ничего общего между собой, но на самом деле составляют единую историю современного мира. Есть здесь и рассказы о привидениях, и ретродетектив, и герметичный триллер, и научная фантастика, и рассказ о преступниках и писателях; есть даже что-то вроде библейского повествования; но на самом деле все это – своеобразная космическая Одиссея, философская история о монстрах, которые живут у нас внутри, размышления о всемирных корнях, которыми связаны целые эпохи; это также скромная попытка автора уяснить смысл человеческого существования».*

2. Неправильний вибір словникового еквівалента внаслідок орфографічної помилки (за умови збігу неправильного написання з іншим словом), наприклад: «сумма» (рос.) та «сума» (рос.) – укр. «сума» або «торба». Як вже було зазначено вище, у стрічках новин помилок не знаходимо, але теоретично перекладач повинен враховувати подібну ситуацію.

3. Неврахування омонімії.

Взаємодія двох близькоспоріднених мов сприяє їх взаємозбагаченню, з одного боку, а з іншого – породжує явище небажаної інтерференції (взаємопроникнення), найбільш простим виявом якої є відхилення від норм однієї з мов під впливом іншої. До причин, які викликають таку інтерференцію на лексичному рівні, належить явище міжмовної омонімії. Ця проблема набуває особливого значення в умовах масової російсько-української та українсько-російської двомовності. Наприклад:

ТО: *«Наші країни й народи – це не просто сусіди. Ми брати й сестри. І про це ми ніколи не повинні забувати», – заявив глава держави»* [111].

МП: *«Наши страны и народы – это не просто соседи. Мы братья и сестры. И об этом мы никогда не должны забывать», – заявил глава государства».*

ТП: *«Наши страны и народы – это не просто соседи. Мы братья и сестры. И об этом мы никогда не должны забывать», – заявил глава государства».*

У даному прикладі маємо справу з омонімією «брати» – дієслово та іменник множини.

ТО: *«Завдяки пильності громадського активіста, який входив до складу патрульного наряду, в місті Радомишль на Житомирщині затримали заїжджих крадіїв, і вже встановлено причетність молодиків до злочинів на території двох районів області - а почалася ця історія з того, що близько місяця тому було обкрадено магазин цього активіста та одна з відеокамер зафіксувала «четвірку» з причепом; спроби знайти цю машину були безуспішними, але під час спільного нічного патрулювання приватний підприємець побачив схожий легковик біля іншого магазину і звернув на це увагу членів наряду»* [108].

МП: *«Благодаря пильности общественного активиста, входил в состав патрульного наряда, в городе Радомишль Житомирской области задержали заезжих воров, и уже установлена причастность молодых к преступлениям на территории двух районов области – а началась эта история с того, что около месяца назад был обворовали магазин этого активиста и одна из видеокамер зафиксировала «четверку» с прицепом; попытки найти эту машину были*

безуспешными, но во время совместного ночного патрулирования частный предприниматель увидел похожий легковушка у другого магазина и обратил на это внимание членов наряда».

У даному випадку маємо справу з лексичною помилкою: українське слово «пилний» МП переклав як «пыльный», тобто такий, що стосується пилу, а не уваги. Крім того, маємо пропуск слова у частині речення «причетність молодиків до злочинів» – «причастность молодых к преступлениям», МП переклав слово «молодики» просто як «молодих», через це маємо пропуск слова «людей». На щастя, МП не знав значення «молодик» – «молодий місяць», адже у цьому випадку ми мали б справу з фатальним зміщенням смислів та акцентів.

До того ж, у цьому великому реченні також маємо справу з проблемами сполучуваності слів, але розглянемо їх у розділі граматичних помилок, до яких даний тип помилок МП і відноситься.

ТП: *«Благодаря бдительности общественного активиста, который входил в состав патрульного наряда, в городе Радомышль Житомирской области задержали заезжих воров, и уже установлена причастность молодых людей к преступлениям на территории двух районов области – а началась эта история с того, что около месяца назад был обворован магазин этого активиста и одна из видеокамер зафиксировала «четверку» с прицепом; попытки найти эту машину были безуспешными, но во время совместного ночного патрулирования частный предприниматель увидел похожую легковушку у другого магазина и обратил на это внимание членов наряда».*

ТО: *«Терта рожжа – це така річ, без якої я собі не уявляю пампушків і рогаликів. Ложечка тертої рожжі в мак для маківника – і він буде мати цілком інакший смак. Коли тертої рожжі приготувалося багато – можна зробити “буржуйський” завиванець з тертою рожжею, з цукровим “кракелюром” зверху – і з горняточком молока зранку його...» [112].*

МП: *«Тертая морда – это такая вещь, без которой я себе не представляю пампушек и рогаликов. Ложечка тертой розы в мак для маковники – и он будет иметь совершенно иной вкус. Когда тертой розы приготовилось много – можно*

сделать "буржуйский" завиванец с тертой рожей, с сахарным "кракелюр" сверху – и с горняточком молока утром его...»

Бачимо проблеми з перекладом слова «рожа» у значенні «мальва». Цікавим є те, що у цьому прикладі є кілька різних варіантів перекладу, і всі вони виконані у межах вузького контексту та одним машинним перекладачем. Тут є і переклад «морда», і переклад «роза», і транслітерація «рожа». Хоча ми б запропонували у всіх варіаціях залишити «мальва».

Крім того, бачимо невірну передачу форми слів «маковник» та «кракелюр». Цей приклад згодиться також і для підрозділу нижче.

До того ж, МП взагалі не знає слова «горнятко» і залишив його неперекладеним. Пропонуємо перекласти «горнятко» як «чашечка».

Отже, переклад буде виглядати з усіма правками так:

ТП: *«Тертая мальва – это такая вещь, без которой я себе не представляю пампушек и рогаликов. Ложечка тертой мальвы в мак для маковника – и он будет иметь совершенно иной вкус. Когда тертой мальвы приготовилось много – можно сделать "буржуйский" завиванец с тертой мальвой, с сахарным "кракелюром" сверху – и с чашечкой молока утром его...»*

3. 2. 2. Спеціальні слова у перекладі СМП

Неврахування загального / спеціального характеру слова у певному контексті (тобто загальновживане це слово чи термін) призводить до помилок при автоматизованому перекладі; це може пояснюватися тим, що у СМП словник націлений на переклад текстів загальної, а не спеціальної тематики, досить часто СМП обирає загальну лексику замість медичної, хімічної тощо, наприклад:

ТО: *«Унаслідок інциденту жінка отримала забій м'яких тканин та струс мозку» [112].*

МП: *«В результате инцидента женщина получила забой мягких тканей и сотрясение мозга».*

ТП: *«В результате инцидента женщина получила ушиб мягких тканей и сотрясение мозга».*

СМП сприйняла медичний термін «забій» у значенні *«поверхня корисної копалини (гірської породи), яка виймається під час видобувних робіт або при проведенні гірничої виробки»*.

У даному підрозділі вважаємо за необхідне також зупинитися на перекладі віддієслівних іменників.

Віддієслівні іменники – це, як зрозуміло вже з назви, іменники, утворені від дієслів, наприклад: *будова – від будувати, втрамбовування – від втрамбовувати, всмоктування – від всмоктувати* тощо. Від одного дієслова можна утворити кілька іменників, і всі вони означатимуть приблизно одне й те саме, але все-таки матимуть різні відтінки у значенні.

Словотворчі закони навіть близькоспоріднених мов, таких, як російська та українська, інколи дозволяють утворити різну кількість слів у російській та українській мовах. Важкість полягає в тому, що такі утворені слова вживаються в обох мовах неоднаково. В українській мові, якщо треба утворити віддієслівний іменник на позначення процесу, використовують спеціальні суфікси -енн-, -анн-, -інн-. Ці суфікси і передають значення процесуальності. Суфікс -к- традиційно вживається на позначення предметів (пор.: прочуханка, чортопхайка, знахідка, сівалка, саджалка, довідка, блискавка, защібка тощо).

Чи не можуть слова із суфіксом -к- все-таки позначати процеси? Можуть. Наприклад, слово розробка вживається і в значенні опредмеченої дії (розробка методів), і в значенні предмета (технологічні розробки). Однак це стосується лише слів, які настільки адаптувалися в українській мові, що навіть не мають власне українських відповідників – ніхто ж не каже: розробляння, розроблювання методів. Таких слів, до речі, небагато: огранка, перевірка, підготовка, прогулянка і под. Наведені слова НЕ Є взірцем. Навпаки, використання суфікса -к- для утворення віддієслівних іменників призводить до виникнення явних русизмів.

ТО: *«Вартість верстата, послуг і робіт оплачено постачальникам з поточного рахунку підприємства, окрім того, підприємство понесло власні витрати з установки і монтажу: заробітна плата з нарахуваннями ЄСВ працівників – 1500 грн., вартість використаних при установці матеріалів – 4000*

грн.; верстат планується використувувати в господарській діяльності підприємства для здійснення оподатковуваних ПДВ операцій» [107].

МП: *«Стоимость станка, услуг и работ оплачено поставщикам с текущего счета, кроме того, предприятие понесло собственные расходы по установке и монтажу: заработная плата с начислениями ЕСВ работников – 1500 грн., Стоимость использованных при установлению материалов – 4000 грн.; станок планируется использовать в хозяйственной деятельности предприятия для осуществления облагаемых НДС операций».*

У даному випадку бачимо невірний переклад слова «установка», його перекладено російською не як віддієслівний іменник, а як дієслово. Пропонуємо таку правку:

ТП: *«Стоимость станка, услуг и работ оплачено поставщикам с текущего счета, кроме того, предприятие понесло собственные расходы по установке и монтажу: заработная плата с начислениями ЕСВ работников – 1500 грн., Стоимость использованных при установке материалов – 4000 грн.; станок планируется использовать в хозяйственной деятельности предприятия для осуществления облагаемых НДС операций».*

3. 2. 3. Поелементний переклад стійких сполук

Неврахування сполучуваності слів, буквальный поелементний переклад стійкої фразеологічної сполуки призводить до типових помилок.

Концепція фразеологічного перекладу базується на розумінні того факту, що в природних мовах сенс лексичних одиниць більш високого рівня (наприклад, фразеологічних одиниць, що є найменуваннями понять або ситуацій), як правило, не зводимо до сенсу складових їх лексичних одиниць нижчого рівня (наприклад, слів).

При вирішенні проблеми перекладу раніше робилася ставка насамперед на граматично правильний послівний переклад, а полісемія слів дозволялася в основному процедурними засобами на основі урахування їх синтаксичних і семантичних ознак. Тому системи МП перших трьох десятиліть їх розвитку

можна охарактеризувати як системи семантико-синтаксичного переважно послівного перекладу. Словосполучення тут також використовувалися, але в меншому ступені.

Семантико-синтаксичний послівний машинний переклад текстів не має особливої перспективи, так як в природних мовах сенс словосполучень, як правило, не зводимо або не повністю зводимо до сенсу складових їх слів, і при перекладі він не обов'язково може бути «обчислити» на основі синтаксичних і семантичних ознак цих слів.

Принципи побудови систем фразеологічного машинного перекладу текстів були вперше сформульовані Г. Г. Белоногова в 1975 р. і викладені в 1983 р. у книзі Г. Г. Белоногова і Б. А. Кузнєцова «Мовні засоби автоматизованих інформаційних систем». У 1984 р. аналогічна ідея була висловлена японським ученим професором Нагао з університету Кіото. Він запропонував як альтернативу підхід, заснований на використанні раніше перекладених текстів, представлених одночасно на двох мовах (білінгв).

Найважливішими серед цих принципів є наступні:

- основними одиницями мови і мовлення, які перш за все слід включати в машинний словник, повинні бути фразеологічні одиниці (словосполучення, фрази). Окремі слова також можуть включатися в словник, але вони повинні використовуватись тільки у тих випадках, коли не вдається здійснити переклад, спираючись тільки на фразеологічні одиниці;
- поряд з фразеологічними одиницями, що складаються з безперервних послідовностей слів, в системах машинного перекладу слід використовувати і так звані мовні моделі – фразеологічні одиниці-шаблони з «порожніми місцями», які можуть заповнюватися різними словами і словосполученнями, породжуючи осмислені відрізки мовлення;
- реальні тексти, незалежно від їх приналежності до тієї чи іншої тематичної області, зазвичай бувають політематичні, якщо вони мають досить великий обсяг. І відрізняються вони один від одного не стільки словниковим складом, скільки розподілами ймовірностей появи в них різних слів із

загальнонаціонального словникового фонду.

Тому машинний словник, призначений для перекладу текстів навіть тільки з однієї тематичної області, повинен бути політематичним, а для перекладу текстів з різних предметних областей – тим більше повинен мати різні варіації перекладу стійких сполук;

- для систем фразеологічного перекладу необхідні машинні словники великого обсягу. Такі словники можуть створюватися на основі автоматизованої обробки двомовних текстів, є перекладами один одного, і в процесі функціонування систем перекладу;

- поряд з основним (політематичним) словником великого об'єму в системах фразеологічного машинного перекладу доцільно використовувати також набір невеликих за обсягом додаткових тематичних словників. Додаткові словники повинні містити тільки ту інформацію, яка відсутня в основному словнику (наприклад, інформацію про пріоритетні перекладні еквіваленти словосполучень і слів для різних предметних областей, якщо ці еквіваленти не збігаються із пріоритетними перекладними еквівалентами основного словника, про що вже дотично йшлося вище);

- основним засобом вирішення полісемії (багатозначності) слів в системах фразеологічного перекладу є їх використання у складі фразеологічних словосполучень. Додатковим – апарат додаткових тематичних словників, де для кожного багатозначного слова або словосполучення вказується його пріоритетний перекладний еквівалент, специфічний для розглянутої предметної області:

- велику роль в системах фразеологічного машинного перекладу текстів можуть грати процедури морфологічного і синтаксичного аналізу та синтезу російських і англійських текстів, побудовані на основі принципу аналогії. Ці процедури дозволяють відмовитися від зберігання в словниках великого обсягу граматичної інформації та породжувати її в міру необхідності автоматично, в процесі перекладу. Вони роблять систему перекладу відкритою – здатною обробляти тексти з «нової» лексикою;

- поряд з перекладом текстів в автоматичному режимі в системах

фразеологічного машинного перекладу доцільно передбачити інтерактивний режим роботи. У цьому режимі користувач повинен мати можливість втручатися в процес перекладу і налаштовувати додаткові машинні словники на тематику перекладаються текстів.

Відповідно до головної тези концепції фразеологічного перекладу, система фразеологічного машинного перекладу повинна включати в свій склад базу знань, що містить перекладні еквіваленти для фраз, що найбільш часто зустрічаються, фразеологічних сполучень та окремих слів і програмні засоби для морфологічного і синтаксичного аналізу та синтезу текстів і для їх редагування людиною.

У процесі перекладу текстів система повинна використовувати перекладні еквіваленти, що зберігаються в її базі знань в наступному порядку: спочатку для чергового речення вихідного тексту робиться спроба перекласти його як цілісну фразеологічну одиницю; потім, в разі невдачі, словосполучення, що входять до його складу, і, нарешті, здійснюється послівний переклад тих фрагментів тексту, які не вдалося перекласти першими двома способами. Фрагменти вихідного тексту, отримані всіма трьома способами, повинні граматично узгоджуватися один з одним (за допомогою процедур морфологічного та синтаксичного синтезу).

ТО: *«Напомним, заместитель главы НБУ Дмитрий Сологуб заявил, что колебания на валютном рынке Украины свидетельствуют о том, что в стране в действительности гибкий плавающий обменный курс»* [111].

МП: *«Нагадаємо, заступник глави НБУ Дмитро Сологуб заявив, що коливання на валютному ринку України свідчать про те, що в країні в дійсності гнучкий плаваючий обмінний курс»*.

ТП: *«Нагадаємо, заступник глави НБУ Дмитро Сологуб заявив, що коливання на валютному ринку України свідчать про те, що в країні насправді гнучкий плаваючий обмінний курс»*.

Маємо справу з помилкою *«в действительности»* – *«у дійсності»* (правильно – *«насправді»*).

3. 2. 4. Власні та загальні назви при перекладі за допомогою СМП

Отже, нерідко при автоматизованому перекладі зустрічається переклад власної назви як загальної, наприклад:

ТО: *«Печерский районный суд города Киева восстановил прежнего ректора Национального медицинского университета имени Богомольца Екатерину Амосову в должности руководителя вуза. Об этом Амосова сообщила в Facebook»* [113].

МП: *«Печерський районний суд міста Києва відновив колишнього ректора Національного медичного університету імені прочанина Катерину Амосову на посаді керівника вищого навчального закладу. Про це Амосова повідомила в Facebook»*.

ТП: *«Печерський районний суд міста Києва відновив колишнього ректора Національного медичного університету імені Богомольця Катерину Амосову на посаді керівника вищого навчального закладу. Про це Амосова повідомила в Facebook»*.

3. 2. 5. Переклад абрєвіатур та скорочень

Зустрічається неправильний переклад скорочень та абрєвіатур за умови, що вони збігаються з іншим словом або формою слова, наприклад:

ТО: *«На Филиппинах от коронавируса из Китая умер 44-летний пациент. Об этом сообщает филиппинское отделение Всемирной организации здравоохранения (ВОЗ) на своей странице в Twitter»* [114].

МП: *«На Філіппінах від коронавірусу з Китаю помер 44-річний пацієнт. Про це повідомляє філіппінське відділення Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВІЗ) на своїй сторінці в Twitter»*.

ТП: *«На Філіппінах від коронавірусу з Китаю помер 44-річний пацієнт. Про це повідомляє філіппінське відділення Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) на своїй сторінці в Twitter»*.

У даному випадку маємо справу не лише з неправильним перекладом скорочення, крім того, у словнику СМП немає слова «коронавірус».

3. 3. Граматичні помилки у машинному перекладі

Граматичні помилки при використанні СМП також можна логічно поділити на декілька груп:

1. Неправильне визначення частиномовного статусу слова і внаслідок цього добір іншого еквівалента (неврахування міжчастиномовної омонімії, тобто збігу форм різних слів), наприклад:

ТО: *«Не можна попрацювавши з тілом не повпливати на тонку структуру, але можна це робити намірено, через тіло. Що я, власне, і роблю»* [112].

МП: *«Нельзя поработав с телом не повлиять на тонкую структуру, но можно это делать намеренно, через тело. Что я, собственное, и делаю»*.

ТП: *«Нельзя поработав с телом не повлиять на тонкую структуру, но можно это делать намеренно, через тело. Что я, собственно, и делаю»*.

У даному випадку маємо справу зі співпадінням форми прикметника та прислівника *«власне»*.

2. Порухення керування й узгодження граматичних форм на рівні словосполучення, що пов'язано переважно з двома причинами, а саме: зміною граматичних категорій опорного слова (наприклад, категорії роду), або збігом різних відмінкових форм у мові оригіналу (морфологічна омонімія), наприклад:

ТО: *«Главним героєм фільму є воєнний підрозділ із трьох чоловіків, який утримує одну доволі тиху ділянку фронту»* [110].

МП: *«Главным героем фильма является военный подразделение из трех мужчин, содержащий одну довольно тихую участок фронта»*.

ТП: *«Главным героем фильма является военное подразделение из трех мужчин, удерживающее один довольно тихий участок фронта»*.

Як бачимо, у цьому коротенькому реченні декілька помилок, два порушення керування та узгодження на рівні словосполучення, і, крім того, лексична помилка, про яку йшлося вище.

ТО: *«Є тут і розповіді про привидів, і ретродетектив, і герметичний трилер, і наукова фантастика, і оповідання про злочинців й письменників; є*

навіть щось подібне до біблійної оповіді» [109].

МП: *«Есть здесь и рассказы о привидениях, и ретродетектив, и герметичный триллер, и научная фантастика, и рассказ о преступников и писателей; есть даже что-то вроде библейской повествования».*

У даному прикладі бачимо граматичні помилки при перекладі форм слова, не узгоджуються флексії з прийменником, крім того, змінюється рід опорного слова.

ТП: *«Есть здесь и рассказы о привидениях, и ретродетектив, и герметичный триллер, и научная фантастика, и рассказ о преступниках и писателях; есть даже что-то вроде библейского повествования».*

ТО: *«Ложечка тертої рожі в мак для маківника – і він буде мати цілком інакший смак. Коли тертої рожі приготувалося багато – можна зробити “буржуйський” завиванець з тертою рожею, з цукровим “кракелюром” зверху – і з горняточком молока зранку його...» [112].*

МП: *«Ложечка тертой розы в мак для маковники – и он будет иметь совершенно иной вкус. Когда тертой розы приготовилось много – можно сделать "буржуйский" завиванец с тертой рожей, с сахарным "кракелюр" сверху – и с горняточком молока утром его...»*

ТП: *«Ложечка тертой мальвы в мак для маковника – и он будет иметь совершенно иной вкус. Когда тертой мальвы приготовилось много – можно сделать "буржуйский" завиванец с тертой мальвой, с сахарным "кракелюром" сверху – и с чашечкой молока утром его...»*

3. Неправильне творення граматичної форми слова внаслідок неврахування омонімії, приклад можемо навести з пункту вище.

4. Помилки в перекладі прийменників, наприклад:

ТО: *«Ті, хто не уклав декларації з сімейним лікарем, терапевтом, у звичайному порядку можуть звернутися до терапевтів за місцем проживання» [110].*

МП: *«Те, кто не заключил декларации по семейным врачом, терапевтом, в обычном порядке могут обратиться к терапевтам по месту жительства».*

ТП: *«Те, кто не заключил декларации с семейным врачом, терапевтом, в обычном порядке могут обратиться к терапевтам по месту жительства».*

ТО: *«Ромашку применять в виде свежеприготовленного чая – 2 столовые ложки ромашки (лекарственной) варить 5 минут» [108].*

МП: *«Ромашку застосовувати у виді свежеприготовленого сподіваючись – 2 їдальні ложки ромашки (лікарської) варити 5 хвилин».*

Дана помилка несе комплексний характер: по-перше, МП не зміг перекласти «в виде» як «у вигляді», залишив неперекладеним «у виді», слова «свежеприготовленный» МП також не знав; ми б переклали це слово як «щойно виготовлений», тобто сполукою, причому вона не є стійкою.

Далі маємо граматичну помилку – «чая» як іменник у непрямому відмінку МП не сприйняв, він «вирішив», що це – дієслово, і переклав не «чаю», а «сподіваючись». Також МП невірно визначив частиномовний статус слова «столовой» і переклав прикметник як іменник.

Отже, відредагований переклад буде звучати наступним чином:

ТП: *«Ромашку застосовувати у вигляді щойно виготовленого чаю – 2 столові ложки ромашки (лікарської) варити 5 хвилин».*

Наступний приклад частково вже розглядався у підрозділі, присвяченому лексичним помилкам, тепер зацентруємо увагу на граматичних помилках.

ТО: *«Завдяки пильності громадського активіста, який входив до складу патрульного наряду, в місті Радомишль на Житомирщині затримали заїжджих крадіїв, і вже встановлено причетність молодиків до злочинів на території двох районів області - а почалася ця історія з того, що близько місяця тому було обкрадено магазин цього активіста та одна з відеокамер зафіксувала «четвірку» з причепом; спроби знайти цю машину були безуспішними, але під час спільного нічного патрулювання приватний підприємець побачив схожий легковик біля іншого магазину і звернув на це увагу членів наряду» [108].*

МП: *«Благодаря пильности общественного активиста, входил в состав патрульного наряда, в городе Радомишль Житомирской области задержали заезжих воров, и уже установлена причастность молодых к преступлениям на*

территории двух районов области – а началась эта история с того, что около месяца назад был обворовали магазин этого активиста и одна из видеокамер зафиксировала «четверку» с прицепом; попытки найти эту машину были безуспешными, но во время совместного ночного патрулирования частный предприниматель увидел похожий легковушка у другого магазина и обратил на это внимание членов наряда».

У даному випадку маємо справу з такими граматичними помилками: пропущений сполучник «который»; замість «был обворован» читаємо «был обворовали» – загалом, можна було б замінити сполуку «был обворован» на «обворовали», але у такому випадку МП повинен був виключити з перекладу «быв», але цього не сталося. Крім того, маємо справу зі зміною категорії роду опорного слова і через це наступну помилку: «увидел похожий легковушка».

Грамматичні помилки нерідко несуть саме комплексний характер, їх кількість залежить, як правило, від довжини речення, що перекладається. Повністю відредагований текст звучить наступним чином:

ТП: *«Благодаря бдительности общественного активиста, который входил в состав патрульного наряда, в городе Радомышль Житомирской области задержали заезжих воров, и уже установлена причастность молодых людей к преступлениям на территории двух районов области – а началась эта история с того, что около месяца назад был обворован магазин этого активиста и одна из видеокамер зафиксировала «четверку» с прицепом; попытки найти эту машину были безуспешными, но во время совместного ночного патрулирования частный предприниматель увидел похожую легковушку у другого магазина и обратил на это внимание членов наряда».*

3. 4. Синтаксичні помилки у машинному перекладі

Синтаксичні помилки базуються, переважно, на порушенні норм побудови речень, наприклад:

ТО: *«Представитель Института электросварки внес ряд предложений для решения проблемы с мостом Патона: очистить все металлические конструкции от мусора; восстановить проходы; загерметизировать все протекающие участки, покрасить (для предотвращения коррозии в дальнейшем)»* [111].

МП: *«Представник Інституту електрозварювання вніс ряд пропозицій для вирішення проблеми з мостом Патона: очистити всі металеві конструкції від сміття; відновити проходи; загерметизувати всі протікають ділянки, пофарбувати (для запобігання корозії в подальшому)»*.

ТП: *«Представник Інституту електрозварювання вніс ряд пропозицій для вирішення проблеми з мостом Патона: очистити всі металеві конструкції від сміття; відновити проходи; загерметизувати всі ділянки, що протікають, пофарбувати (для запобігання корозії в подальшому)»*.

ТО: *«Остеоартроз – хроническая прогрессирующая невоспалительная болезнь синовиальных суставов, характеризующаяся дегенерацией артикулярного хряща, структурными изменениями субхондральной кости и явным или скрыто протеающим синовитом»* [107].

МП: *«Остеоартроз – хронічна прогресуюча запальна хвороба синовіальних суглобів, що характеризується дегенерацією артикулярного хряща, структурними змінами субхондральної кістки і явним або приховано протікає синовітом»*.

ТП: *«Остеоартроз – хронічна прогресуюча запальна хвороба синовіальних суглобів, що характеризується дегенерацією артикулярного хряща, структурними змінами субхондральної кістки і синовітом з виразним або прихованим перебігом»*.

Висновки до Розділу 3

Усі помилки СМП можна класифікувати та розподілити на декілька груп.

Досить поширеним явищем у текстах, перекладених за допомогою СМП «Google Translate» є наявність неперекладених слів у тексті перекладу, коли програма просто не може знайти еквівалентний відповідник у мові перекладу – цей випадок виділяємо у першу групу помилок СМП.

Крім того, існує підгрупа неперекладених за допомогою СМП слів, що виникає через механічні помилки друку чи неувважність авторів оригінального тексту.

У зв'язку з цим вважаємо за необхідне при виконанні перекладів за допомогою автоматизованого або машинного перекладу, перекладачеві здійснювати не лише постредагування перекладених автоматично текстів, але й попередній аналіз текстів, задля уникнення механічних помилок, не пов'язаних із безпосередньо діяльністю СМП.

Наступною групою є група лексичних або лексикографічних помилок. Серед них виділяємо підгрупи.

Нерідко СМП не розрізняють багатозначність слів, внутрішньомовну та міжмовну омонімію. Неврахування загального / спеціального характеру слова у певному контексті (тобто загальноновживане це слово чи термін) призводить до помилок при автоматизованому перекладі; це може пояснюватися тим, що у СМП словник націлений на переклад текстів загальної, а не спеціальної тематики, досить часто СМП обирає загальну лексику замість медичної, хімічної тощо.

Словотворчі закони навіть близькоспоріднених мов, таких, як російська та українська, інколи дозволяють утворити різну кількість слів у російській та українській мовах. Важкість полягає в тому, що такі утворені слова вживаються в обох мовах неоднаково. Неврахування сполучуваності слів, буквальний поелементний переклад стійкої фразеологічної сполуки призводить до типових помилок.

Нерідко при автоматизованому перекладі зустрічається переклад власної

назви як загальної, або ж неправильний переклад скорочень та аббревіатур за умови, що вони збігаються з іншим словом або формою слова.

Наступною групою виділяємо граматичні помилки.

Граматичні помилки при використанні СМП також можна логічно поділити на декілька груп:

1. Неправильне визначення частиномовного статусу слова і внаслідок цього добір іншого еквівалента (неврахування міжчастиномовної омонімії, тобто збігу форм різних слів).

2. Порушення керування й узгодження граматичних форм на рівні словосполучення, що пов'язано переважно з двома причинами, а саме: зміною граматичних категорій опорного слова (наприклад, категорії роду), або збігом різних відмінкових форм у мові оригіналу (морфологічна омонімія).

3. Неправильне творення граматичної форми слова внаслідок неврахування омонімії.

4. Помилки в перекладі прийменників.

Крім того, у окрему групу виділяємо синтаксичні помилки, що базуються, переважно, на порушенні норм побудови речень, і, як правило, носять комплексний характер.

ВИСНОВКИ

Система машинного перекладу «Google Перекладач» не є досконалою на даному етапі розробки та розвитку, і потребує доопрацювання. Поки що не можливо позбавитися помилок через відсутність алгоритму аналізу та програмування, але розробники систем роблять все можливе, аби їх мінімізувати. Так, Google Перекладач пропонує користувачу надавати свої варіанти перекладу та вказувати на помилки. Переклад, який надають нам СМП, можна використовувати лише при бажанні ознайомитися з інформацією, що доступна виключно іноземною мовою. Цей переклад не варто використовувати як повноцінний, навіть розробники систем акцентують на цьому увагу. Для того, щоб перетворити отриманий переклад на якісний та адекватний, потрібно виконати постредагування, виправити лексичні та граматичні помилки.

Розглянувши типові помилки, що виникають при перекладі за допомогою СМП «Google Translate», можемо констатувати, що для одержання правильного перекладу за допомогою СМП, потрібне беззаперечне втручання людини, і не лише на етапі постредагування (під час якого людина може вибрати потрібне значення чи форму слова), але і до початку здійснення перекладу, коли треба належним чином підготувати текст, усунувши орфографічні та інші помилки, правильно обрати стилістику та специфіку мови оригіналу та перекладу, за потреби додати специфічні терміни до словничка користувача тощо. Тому попереднє редагування – це обов'язкова процедура МП на сучасному етапі. До того ж, аналіз помилок СМП доводить, що переклад повністю за допомогою СМП без втручання людини, на даному етапі розвитку СМП неможливий, навіть для медіатекстів загальної тематики.

Отже, усі помилки СМП поділяються на наступні групи:

1. Наявність неперекладених слів у тексті перекладу, коли програма просто не може знайти еквівалентний відповідник у мові перекладу. Крім того, існує підгрупа неперекладених за допомогою СМП слів, що виникає через механічні помилки друку чи неувважність авторів оригінального тексту.

2. Наступною групою є група лексичних або лексикографічних помилок. Серед них виділяємо підгрупи: коли СМП не розрізняють багатозначність слів, внутрішньомовну та міжмовну омонімію. Неврахування загального / спеціального характеру слова у певному контексті (тобто загальноновживане це слово чи термін) призводить до помилок при автоматизованому перекладі; словотворчі закони навіть близькоспоріднених мов, таких, як російська та українська, інколи дозволяють утворити різну кількість слів у російській та українській мовах. Важкість полягає в тому, що такі утворені слова вживаються в обох мовах неоднаково. Неврахування сполучуваності слів, буквальный поелементний переклад стійкої фразеологічної сполуки призводить до типових помилок. Нерідко при автоматизованому перекладі зустрічається переклад власної назви як загальної, або ж неправильний переклад скорочень та аббревіатур за умови, що вони збігаються з іншим словом або формою слова.

3. Наступною групою виділяємо граматичні помилки: неправильне визначення частиномовного статусу слова і внаслідок цього добір іншого еквівалента (неврахування міжчастиномовної омонімії, тобто збігу форм різних слів); порушення керування й узгодження граматичних форм на рівні словосполучення, що пов'язано переважно з двома причинами, а саме: зміною граматичних категорій опорного слова (наприклад, категорії роду), або збігом різних відмінкових форм у мові оригіналу (морфологічна омонімія); неправильне творення граматичної форми слова внаслідок неврахування омонімії; помилки в перекладі прийменників.

Крім того, у окрему групу виділяємо синтаксичні помилки, що базуються, переважно, на порушенні норм побудови речень, і, як правило, носять комплексний характер.

До того ж, слід зауважити, що будь-яка з означених помилок, як правило, носить комплексний характер, у одному реченні можуть зустрічатися помилки з різних названих груп.

Отже, СМП, безумовно, на даному етапі розвитку є недосконалыми та потребують для якісного перекладу – безумовного втручання перекладача

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеева И.С. Введение в переводоведение: Учеб. пособие для студ. филол. и лингв. фак. высш. учеб. заведений. СПб. : Филологический факультет СПбГУ; М.: Издательский центр «Академия», 2004. 352 с.
2. Алексеева И.С. Профессиональный тренинг переводчик. М.: Наука, 2000. 271 с.
3. Апресян Ю.Д. Образ человека по данным языка: попытка системного описания. Вопросы языкознания. 1995. № 1. С. 37 – 92.
4. Арнольд И.В. Основы научных исследований в лингвистике: учебное пособие. М.: Высшая школа, 1991. 140 с.
5. Арутюнова Н.Д. Языковая метафора: (Синтаксис и лексика). Лингвистика и поэтика. М.: Наука, 1979. С. 150 – 156.
6. Афанасьев Л.І. Основи фотожурналістики: Методичні матеріали для студентів заочного та дистанційного навчання з спеціальності Журналістика. Харків, 2001. 17 с.
7. Баранов А.Н. Введение в прикладную лингвистику: учебное пособие [изд. 2-е, исправленное]. М.: Эдиториал УРСС, 2003. 360 с.
8. Баранов А.Н. Машинный перевод. Введение в прикладную лингвистику: Учебное пособие. М.: Эдиториал УРСС, 2001. С. 163-179.
9. Бархударов Л.С. Язык и перевод. М.: Русский язык, 1975. 311 с.
10. Бацевич Ф.С. Основы комунікативної лінгвістики. К : Вид. центр «Академія», 2004. С. 304 – 342.
11. Белошапкова В.А. Современный русский язык. Режим доступа (01.09.2019): <http://www.alleng.ru/d/rusl/rusl68.htm>
12. Бельчиков Ю.А. Лексическая стилистика. Проблемы изучения и обучения. М.: URSS, 2013. 176 с.
13. Бірюков А.В. Оцінка якості машинного перекладу: Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.16 – перекладознавство. К., 2008. 17с.
14. Блехман М.С. Машинный перевод: история и реалии // Компьютерное

обозрение. 1996. №5(29). С. 22 – 23.

15. Блехман М.С., Войнов В.К. Методы построения локальных АСНТИ. Харьков: ХГУ. 1989. 106 с.

16. Валгина Н.С. Активные процессы в современном русском языке: учебное пособие для студентов вузов. М.: Логос, 2001. 304 с.

17. Валгина Н.С. Современный русский язык. Режим доступа (01.09.2019): <http://www.hi-edu.ru/e-books/xbook107/01/part-005.htm>

18. Валгина Н.С. Теория текста. М.: Логос, 2003. 280 с.

19. Валуенко Б.В. Использование «нематериальных» фактур во внешнем оформлении книги. К.: Реклама, 1989. 32 с.

20. Валуенко Б.В. Специфика оформления книжковых оправ. К.: Час, 1990. 48 с.

21. Ванников Ю.В. Проблемы адекватности перевода: Типы адекватности, виды перевода и переводческой деятельности. Текст и перевод. М.: Наука, 1988. С. 34 – 37

22. Виноградова О. В. Функціонально-семантична категорія локативності в сучасній українській літературній мові: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Київ, 2001. 19 с.

23. Виноградов В.С. Введение в переводоведение. М.: Просвещение, 2001. 327 с.

24. Винокур Г.О. Культура языка. М.: «Федерация», 1929. 336 с.

25. Владимирова В.Г. К проблеме об обучении межкультурной коммуникации с использованием аутентичных пособий. Режим доступа: <http://rudocs.exdat.com/docs/index-3429.html?page=11>

26. Влахов С., Флорин С. Непереводимое в переводе. М.: Международные отношения, 1980. 257 с.

27. Волошин В.Г. Машинний переклад і комп'ютерна лексикографія. Комп'ютерна лінгвістика: Навчальний посібник. Суми: ВТД “Університетська книга”, 2004. С.286 – 331.

28. Герчук Ю.Я. История графики и искусства книги: учеб. пособие для

студ. вузов. М.: Аспект Пресс, 2000. 320 с.

29. Головин Б.Н., Кобрин Р.Ю. Лингвистические основы учения. М.: Высшая школа, 1987. 104 с.

30. Головки С. Особенности газетного оформления // Журналист. 2001. № 3. С. 72.

31. Голуб И.Б. Стилистика русского языка: Учеб. пособие. Режим доступа: <http://www.hi-edu.ru/e-books/xbook028/01/>

32. Горевалов С.И. Слово и изображение (Современная военная печать в системе средств массовой информации): дис... канд. филол. наук: 10.01.10. Киевский гос. ун-т им. Т. Г. Шевченко. К., 1991. 162 с.

33. Горошко Е.И. Языковое сознание: гендерная парадигма: Монография. Москва – Харьков : Издательский Дом «ИНЖЭК», 2003. 440 с.

34. Грабовский Н.К. Теория перевода. М.: Изд-во Моск. ун-та, 2004. 544 с.

35. Гречко В.А. Теория языкознания: учебное пособие. М.: Высшая школа, 2003. 375 с.

36. Грязнухіна Т.О. Система багатомовного машинного перекладу // Мовознавство. 2001. № 5. С. 134 – 141.

37. Добросклонская Т.Г. Медиатекст: теория и методы изучения // Вестник Моск. ун-та. Сер. 10. Журналистика. 2005. № 2. С. 28 – 34.

38. Єрмоленко С. Мова преси //Українська мова. К. : Вид-во Укр. енциклопедія, 2000. 323 с.

39. Жовтобрюх М. Мова української періодичної преси (кінець XIX – початок XX ст.) К. : Наук. думка, 1970. С. 112 – 145.

40. Жукова А.В. Женская пресса как фактор социализации личности: Дис. канд. филол. наук. СПб, 1999. 26 с.

41. Залевская А.А. Некоторые проблемы теории понимания текста. Вопросы языкознания. 2002. № 3. С. 62 – 73.

42. Звегинцев В.А. История языкознания XIX–XX вв. в очерках и извлечениях, часть II. М.: Издательство «Просвещение», 1965. 496 с.

43. Зеленько А.С. Загальне мовознавство. Методи, аспекти, прийоми й

процедури дослідження мови. Луганськ: Альма-матер, 2002. 86 с.

44. Иванов А. О. Безэквивалентная лексика: учебное. СПб.: Союз, 2006. 192 с.

45. Казакова Т.А. Практические основы перевода. СПб.: «Союз», 2001. 320 с.

46. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. Волгоград: Перемена, 2002. 477 с.

47. Касевич В.Б. Языковые структуры и когнитивная деятельность. Язык и когнитивная деятельность: сб. науч. тр. М.: Наука, 1989, С. 5 – 21.

48. Клушина Н.И. Современная стилистика: проблемы и перспективы. Актуальные проблемы стилистики. 2015. № 1. С. 44–47.

49. Коваль А.П. Практична стилістика сучасної української літературної мови К.: Вища школа, 1997. 198 с.

50. Кожина М.Н. Стилистика русского языка: учебник. М.: Флинта: Наука, 2008. 464 с.

51. Колшанский Г.В. Объективная картина мира в познании и в языке. М.: Наука, 1990. 108 с.

52. Комиссаров В.Н. Теория перевода (лингвистические аспекты). М.: Прогресс, 1990. 250 с.

53. Комиссаров В.Н. Практикум по переводу с английского языка на русский. М.: Высшая школа, 1990. 127с.

54. Компаниченко В.В. Некоторые семантические проблемы перевода. Режим доступа (01.09.2019): <http://rudocs.exdat.com/docs/index-3429.html?page=11>

55. Кондратенко Н.В. Українська політична лінгвістика в Україні: фундаментальні і прикладні проблеми. Мовознавство: науково-теоретичний журнал Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні та Українського мовно-інформаційного фонду НАН України. 2016. Вип. 6. С. 29 – 36.

56. Кривоносов А.Г. Язык. Логика. Мышление. Умозаключение в естественном языке. М. Нью-Йорк, 1996. 315 с.

57. Кубрякова Е.С. Краткий словарь когнитивных терминов. М.: Знание,

1997. 245 с.

58. Кузьмин Н.П. Нормативная и ненормативная специальная лексика. Лингвистические проблемы научно-технической терминологии. М, 1970. С. 132 – 138.

59. Лазарева О.П. Обучение переводу для делового и профессионального общения. Режим доступа (01.09.2019): <http://rudocs.exdat.com/docs/index-3429.html?page=11>

60. Латышев Л.К. Курс перевода: Эквивалентность перевода и способы её достижения. М.: Просвещение, 1991. 248 с.

61. Латышев Л.К. Практический курс перевода. М.: Просвещение, 2000. 232с.

62. Леонтьев А.Н. Восприятие и деятельность. М.: Наука, 1976. 357 с.

63. Литвинов В. Латинсько-український словник: 10 тис. найуживаніших латинських слів : Українські пропілеї, 1998. 710 с.

64. Мартинюк А.П. Словник основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики. Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2011. 196 с.

65. Марчук Ю.Н. Методы моделирования перевода. – М.: Наука, 1985. 113 с.

66. Марчук Ю.Н. Основы компьютерной лингвистики: учебное пособие / Ю.Н. Марчук. М.: МПУ «Народный учитель», 2000. 226 с.

67. Марчук Ю.Н. Проблемы машинного перевода. М.: Наука, 1983. 232 с.

68. Маслова В.А. Когнитивная лингвистика: учебное пособие. Мн.: ТетраСистемс, 2004. 256 с.

69. Мельничук А.С. О роли мышления в формировании структуры языка. Язык и мышление. М.: Наука, 1988. С. 43 – 57.

70. Мечковская Н.Б. Общее языкознание. Структурная и социальная типология языков: учебное пособие для студентов филологических и лингвистических специальностей. 3-е изд. М.: Флинта: Наука, 2003. 312 с.

71. Мигрин В.Н. Язык как система категорий отображения. Кишинев, 1973. 135 с.

72. Микешина Л.А. Научная картина мира как мировоззренческая форма

знания. Научная картина мира. Логико-гносеологический аспект: Сб. научн. тр. Киев: Наукова думка, 1983. С. 62 – 79.

73. Мучник Б.С. Основы стилистики и редактирования. Ростов н/Д: Изд-во «Феникс», 1997. 480 с.

74. Нелюбин Л.Л. Князева Е.Г. Переводческая лингводидактика: учебно-методическое пособие. Режим доступа: http://fictionbook.ru/author/kollektiv_avtorov/perevodovedcheskaya_lingvodidaktika_uch/read_online.html?page=1

75. Ожегов С.И., Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка. М.: Флинта, 2004. 658 с.

76. Островський Д.К., Ситар Г.В. Способи відтворення англійських власних назв українською та російською мовами (на матеріалі роману Дж. К. Ролінг «Гаррі Поттер і філософський камінь») // Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса, Т. 1, № 9, 2017. С. 58 – 62.

77. Павиленис Р. И. Проблема смысла : Современный логико-функциональный анализ языка. М.: Мысль, 1983. 286 с.

78. Періжняк М.М. Основні проблеми використання машинного перекладу для перекладу художніх творів: матеріали і всеукраїнської науково-практичної конференції «інтелектуальні системи та прикладна лінгвістика». Харків, 2012. С. 69.

79. Петрова И.В. Текст и дискурс. Вопросы языкознания. 2003. № 6. С. 123 – 131.

80. Пленкина Е. Проблемы типологии женских изданий [Электронный ресурс] // Журналистика. 2001. № 22. Режим доступа: <http://www.relga.rsu.ru/n76/jur76.htm>.

81. Попова З.Д., Стернин И.А. Когнитивная лингвистика. М.: АСТ: Восток – Запад, 2007. 314 с.

82. Постовалова В.И. Лингвокультурология в свете антропологической парадигмы. Фразеология в контексте культуры. М.: Языки рус. культуры, 1999. С. 25 – 37.

83. Прохоров А., Прохоров Н. Онлайнный перевод: обзор, сравнение, тестирование // КомпьютерПресс. 2006. № 2. С. 45 – 52.
84. Розенталь Д.Э. Словарь-справочник лингвистических терминов. М.: Издательство Астрель, Издательство АСТ, 2001. 624 с.
85. Розенталь Д.Э., Голуб И.Б., Теленкова М.А. Современный русский язык. Режим доступа (01.09.2019): <http://www.tepka.ru/rozental/index.html>
86. Русанівський В. М. Філософські питання мовознавства. К.: Наукова думка, 1972. 199с.
87. Сдобников В.В. Теория перевода. М.: Наука, 2007. 448с.
88. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля, 2006. 716 с.
89. Слокум Дж. Обзор разработок по машинному переводу: история вопроса, современное состояние и перспективы развития // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. 24: Компьютерная лингвистика. М., 1999. С. 357 – 406.
90. Сосюр Ф. де. Курс загальної лінгвістики. Фердинанд де Сосюр; пер. з франц. А. Корнійчук, К. Тищенко. К.: Основи, 1998. 324 с.
91. Стернин И.А. Проблемы анализа структуры значения слова. Воронеж: Изд. Воронеж, ун-та, 1979. 156 с.
92. Сушкова О.М. Типологія періодичних видань для жіночої аудиторії Вісник КиМУ. К. : КиМУ, 2004. Вип. 3. С. 68–79.
93. Телия В.Н. Русская фразеология : семантико-прагматический и лингвокультурологический аспекты. М.: Языки рус. культуры, 1996. 288 с.
94. Тертычный А. Жанры периодической печати : учеб. пособ. М., 2000. 340 с.
95. Толстая С.М. Образ мира в тексте и ритуале. М.: Русский фонд содействия образованию и науке, 2015. 528 с.
96. Уорф Б. Наука и языкознание: пер. с англ. Новое в лингвистике. Вып. 1. М.: Изд. иностр. лит., 1960. С. 173 – 178.
97. Уфимцева А.А. Лексическое значение. М.: Наука, 1986. 239 с.
98. Федоров А.В. Основы общей теории перевода (лингвистические

проблеми). М.: Высшая школа, 1983. 542 с.

99. Фрумкина Р.М. Концептуальный анализ с точки зрения лингвиста и психолога (концепт, категория, прототип). НТИ Серия 2. Информационные процессы и системы. М., 1992. № 3. С. 2 – 7.

100. Шаляпина З.Н. Автоматический перевод: эволюция и современные тенденции // Вопросы языкознания. 1996. № 2. С. 321 – 329.

101. Швейцер А.Д. Теория перевода: статус, проблемы, аспекты. М.: Наука, 1988. 214 с.

102. Шевченко В.Е. Заголовний комплекс сучасної молодіжної газети – важливий засіб її змістового спрямування // Стиль і текст. Вип.2. К.: Інститут журналістики, 2001. С. 197 – 207.

103. Шевченко В.Е. Типологія сучасних журналів – засіб вивчення світогляду суспільства // Наукові записки Інституту журналістики. Т. 28 (липень-вересень). К., 2007. С. 43-48.

104. Шевченко В.Е. Медіадизайн як напрямок фахової підготовки журналістів // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Т. 19 (58). № 5. Филология. Социальные коммуникации. Симферополь 2008. Т. 21 (60). № 1. С. 328-332

105. Шовгун Н.О. Формування українського сленгу в мовленнєвій діяльності малих соціальних груп. Вид-во Київського національного університету ім. Т. Шевченка, 2000. 322 с.

106. Янковець А.В. Особливості використання машинного перекладу в умовах професійної підготовки майбутніх перекладачів [Текст] // Науковий вісник Ужгородського університету : Серія: Педагогіка. Соціальна робота / гол. ред. І.В. Козубовська. Ужгород: Говерла, 2012. Вип. 25. С. 233 – 236.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

107. <https://www.ukrinform.ua/>
108. <https://www.rbc.ua/ukr>
109. <https://gazeta.ua/>
110. <https://ua.112.ua>
111. <http://24tv.ua>
112. <https://www.obozrevatel.com>
113. <https://www.online.ua>
114. <http://ua.racurs.ua/>